

**Hlasy za spravodlivosť: Komunikácia s
obeťami trestných činov so zdravotným
postihnutím**

Nástroje

NÁSTROJE

Hlasy za spravodlivosť:

Komunikácia s obeťami trestných činov so zdravotným postihnutím

01 Úvod	2
02 Práva osôb so zdravotným postihnutím, ktoré sú obeťami trestných činov	6
03 Prekážky a výzvy, ktorým čelia obeť so zdravotným postihnutím	9
04 Odstraňovanie prekážok a poskytovanie podpory	14
05 Individuálne posúdenie a jeho význam pre obeť so zdravotným postihnutím	22
06 Právnické profesie – úlohy a zodpovednosť	25
07 Sociálna práca a multidisciplinárne tímy – úlohy a zodpovednosť	30
08 Služby podpory pre obeť – úlohy a zodpovednosť	36
09 Iné zdroje – kde nájsť pomoc a podporu	40
Slovník – význam pojmov	45

01 Úvod

Súdny systém a jeho symboly sú desivé. Na väčšine miest súdy nie sú o spravodlivosti, ale o moci. Pre každého je konfrontácia s týmito symbolmi moci zneisťujúca. Začnite premýšľať o odstránení zamerania na moc; pozornosť by sa mala sústrediť na spravodlivosť. V skutočnosti ide o humanizáciu samotného justičného systému a jeho sprístupnenie všetkým.

Gábor Gombos, bývalý člen Výboru organizácie spojených národov pre práva osôb so zdravotným postihnutím a hlavný poradca projektu Hlasy za spravodlivosť

Osoby so zdravotným postihnutím čelia systémovým, mnohostranným a diskriminačným prekážkam v prístupe k spravodlivosti. Ako vyzerá spravodlivosť pre obeť sexuálneho násillia, ktorej dôveryhodnosť je spochybnená na základe jej psychosociálneho postihnutia? Ako môže obeť s mentálnym postihnutím nahlásiť trestný čin na políciu, ak s ňou policajti nedokážu správne komunikovať? Ako súdy vedia, aké úpravy sú potrebné pre obeť so zdravotným postihnutím, aby sa mohli bezpečne zúčastňovať na súdnych pojednávaniach a účinne sa zúčastňovať na súdnom konaní?

Tento súbor nástrojov bol vytvorený v rámci projektu Voices for Justice (Hlasy za spravodlivosť) s cieľom odpovedať na tieto a ďalšie otázky. Cieľom súboru nástrojov je poskytnúť praktické informácie a usmernenia, ktoré zabezpečia, aby osoby so zdravotným postihnutím, ktoré sa stali obeťami trestného činu, boli schopné oznámiť trestný čin, pochopiť, čo sa deje počas vyšetrovania, a svedčiť vo svojom prípade. Právo byť vypočutý a pochopený, právo zúčastniť sa a byť informovaný o vyšetrovaní a súdnych procesoch a právo na prístup k súdnemu systému sú práva, ktoré majú všetci ľudia podľa vnútroštátneho a medzinárodného práva. V súbore nástrojov sa uvádzajú prekážky v prístupe k spravodlivosti, s ktorými sa stretávajú obeť so zdravotným postihnutím, a postupy a podpora, ktoré môžu pomôcť tieto prekážky prekonať.

Veľká časť informácií v súbore nástrojov je relevantná pre všetky publiká, ale niektoré sú určené konkrétnym odborníkom a iným osobám, aby im pomohli pochopiť a splniť ich špecifické záväzky voči obeť so zdravotným postihnutím. Rovnako dôležité je rozvíjať spoluprácu medzi jednotlivými profesiami vrátane multidisciplinárnych tímov, aby sa obeť so zdravotným postihnutím nestali neviditeľnými alebo aby sa nedostali do medzier v systéme. V tomto zmysle je posolstvo projektu Hlasy pre spravodlivosť "humanizovať spravodlivosť" zodpovednosťou všetkých, ktorí pracujú v systéme alebo sa ocitnú v kontakte s trestnou justíciou.

Obsah tohto súboru nástrojov pokrýva:

- Práva osôb so zdravotným postihnutím, ktoré sú obeťami trestných činov ([Kapitola 02](#)).
- Prekážky prežívané obeťami so zdravotným postihnutím ([Kapitola 03](#)).
- Ako zabezpečiť prístupné informácie a účinnú komunikáciu ([Kapitola 04](#)).
- Individuálne posúdenie v súdnom systéme ([Kapitola 05](#)).
- Dodatočné zdroje ([Kapitola 09](#)).

Tento balík nástrojov je adresovaný pre:

	Osoby so zdravotným postihnutím, ktoré sú alebo môžu byť obeťami trestného činu. Táto príručka poskytuje užitočný zdroj informácií, ktorý pomôže pochopiť práva obetí a úlohy rôznych odborníkov v justičnom systéme.
	Právnicki pracujúci v justičnom systéme vrátane polície, orgánov činných v trestnom konaní, advokátov, prokurátorov, súdnych úradníkov, sudcov (Kapitola 06).
	Sociálni pracovníci, odborníci v oblasti starostlivosti, neformálni opatrovatelia a multidisciplinárne tímy, ktoré podporujú osoby so zdravotným postihnutím, vrátane sociálnych pracovníkov, zdravotných pracovníkov, zdravotných expertov, rodinných príslušníkov, priateľov (Kapitola 07).
	Služby na podporu obetí a iné špecializované služby poskytujúce podporu obeťami trestných činov vrátane trestných činov z nenávisťi, rodovo podmieneného násillia, obchodovania s ľuďmi (Kapitola 08).

Overovanie a spochybňovanie predsudkov o zdravotnom postihnutí

Tento súbor nástrojov podrobne opisuje prekážky, ktorým čelia obeť so zdravotným postihnutím, a vplyv obmedzenia ich prístupu k spravodlivosti. Je dôležité pochopiť a kriticky sa zamyslieť nad tým, prečo právní experti, sociálni pracovníci a ďalší odborníci v trestnom konaní nie sú schopní tieto prekážky riešiť a môžu byť dokonca zodpovední za vytváranie niektorých prekážok.

Existujú niektoré predsudky, ktoré sú bežné a ľahko sa vytvárajú o zdravotnom postihnutí a o tom, čo znamená, a tie by sa mali spochybniť. Jedným z najčastejších predpokladov je "medicínsky model zdravotného postihnutia". Lekársky prístup k zdravotnému postihnutiu sa zameriava na jednotlivca ako na osobu so zdravotným stavom, ktorý diagnostikujú lekári a následne sa lieči lekáorskými zásahmi. Mnohí odborníci vrátane odborníkov v oblasti práva a sociálnej práce vychádzajú z medicínskeho modelu zdravotného postihnutia. Zameriavajú sa

na zníženie alebo odstránenie "problému". Pri tomto prístupe sa jednotliviec musí prispôbiť pomoci definovanej inými, pričom sa často ignorujú a neberú do úvahy potreby ľudí, zatiaľ čo sa zameriavajú na ich neschopnosť. Jedným z dôsledkov tohto postupu je, že zmena v správaní obeť so zdravotným postihnutím, ktorá môže byť jej reakciou na trestný čin, ktorý zažila, sa pripisuje jej postihnutiu alebo diagnóze a lieči sa skôr medicínsky než prostredníctvom justičného systému. Ďalším dôsledkom je, že osoba so zdravotným postihnutím je posudzovaná ako nedôveryhodný svedok alebo obeť ešte pred začatím vyšetrovania možného trestného činu. Celkovo môže tento prístup viesť k ďalšiemu poškodeniu a utrpeniu obeť (sekundárna viktimizácia), ktorá je už poškodená trestným činom.

Prístup založený na právach osôb so zdravotným postihnutím zahŕňa zameranie sa na práva a potreby jednotlivca. Je to vyjadrené v účele Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím:

Podporovať, chrániť a zabezpečovať plné a rovnaké využívanie všetkých ľudských práv a základných slobôd všetkými osobami so zdravotným postihnutím a podporovať rešpektovanie ich prirodzenej dôstojnosti.

V justičnom systéme to znamená, že sa treba zamerať na odstraňovanie a znížovanie prekážok, ktorým čelia obeť so zdravotným postihnutím, a v prípade potreby im poskytnúť individuálnu podporu, čím sa zaručí dodržiavanie ich ľudských práv. V praxi to znamená spochybníť predpoklady, že osoby so zdravotným postihnutím sa nemôžu plne zúčastňovať na súdnom procese. Znamená to zachovávanie a rešpektovanie dôstojnosti osôb so zdravotným postihnutím, napríklad poskytovaním prístupných spôsobov podávania sťažností a oznamovania trestných činov a zahrnutím svedectva osôb s mentálnym postihnutím do súdneho konania. Môže to tiež znamenať spochybnovanie predpokladov odborníkov a osôb pracujúcich v justičnom systéme.

Čo vieme o trestných činoch páchaných na osobách so zdravotným postihnutím v EÚ?

Organizácia Spojených národov definuje osoby so zdravotným postihnutím ako "osoby s dlhodobým telesným, mentálnym, duševným alebo zmyslovým postihnutím, ktoré v interakcii s rôznymi prekážkami môže brániť ich plnej a účinnej účasti v spoločnosti na rovnakom základe s ostatnými".¹

V smernici Európskej únie o právach obeť je obeť definovaná ako "osoba, ktorá utrpela ujmu vrátane fyzickej, duševnej alebo emocionálnej ujmy alebo ekonomickej straty, ktorá bola priamo spôsobená trestným činom".

¹ Valné zhromaždenie Organizácie spojených národov, *Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím: rezolúcia/prijatá Valným zhromaždením*, 24 január 2007
<<https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A.RES.61.106.pdf>>.

Osoby so zdravotným postihnutím čelia diskriminácii, porušovaniu ľudských práv, zlým vyhlídkam a nedostatku náležitej podpory. Dobre to zdokumentoval Výbor OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím, Európsky súd pre ľudské práva, Európska komisia, ako aj ľudskoprávne organizácie, napríklad Validity a Európske fórum zdravotne postihnutých. Problémom nie sú len prekážky prostredia, ako napríklad nedostatok peňazí a nedostatočná podpora, ale aj spoločenské vnímanie, ktoré charakterizuje ľudí so zdravotným postihnutím ako odlišných a neschopných. V dôsledku toho sa s ľuďmi so zdravotným postihnutím často zaobchádza ako s pasívnymi príjemcami pomoci, čo znamená, že majú len malú moc a obmedzené možnosti rozhodovania o svojom živote. Čelia mnohým prekážkam, ktoré im môžu brániť v plnej a účinnej účasti na živote spoločnosti. V dôsledku týchto okolností sú ľudia so zdravotným postihnutím zraniteľnejší voči zneužívaniu a útokom a častejšie sa stávajú obeťami trestných činov v porovnaní s ľuďmi bez postihnutia.

- Odhaduje sa, že v Európe žije 87 miliónov ľudí s nejakou formou zdravotného postihnutia . To znamená 1 zo 4 dospelých Európanov.²
- Odhaduje sa, že každý rok sa 15% Európanov alebo 75 miliónov ľudí v Európskej únii stane obeťou trestného činu.³
- Nedávny výskum uvádza, že ženy so zdravotným postihnutím sú dva až päťkrát častejšie obeťami násillia.⁴
- Agentúra Európskej únie pre základné práva zistila, že 19% osôb so zdravotným postihnutím uvádza, že boli fyzicky napadnuté, v porovnaní s 9% celej populácie.⁵
- Osoby s psychosociálnym a mentálnym postihnutím zažívajú špecifické formy zlého zaobchádzania a zneužívania na základe zdravotného postihnutia, sú proti svojej vôli zadržované v ústavoch a sú im bez ich súhlasu podávané lieky.⁶

Celkovo sa však zhromažďuje veľmi málo údajov o počte alebo skúsenostiach osôb so zdravotným postihnutím, ktoré sa stali obeťami trestných činov. Z výskumu, ktorý sa uskutočnil v rámci projektu Hlasy za spravodlivosť v 7 krajinách EÚ, vyplynulo, že v praxi sú ľudia so zdravotným postihnutím v justičnom systéme často neviditeľní alebo nemajú prístup k spravodlivosti. Na druhej strane to tiež znamená, že politiky, postupy a zdroje vo všeobecnosti nie sú zavedené tak, aby riadne podporovali ľudí so zdravotným postihnutím v prístupe k spravodlivosti. Hlavným cieľom tohto súboru nástrojov je začať zvyšovať povedomie, vymieňať si poznatky a zaviesť niektoré postupy, ktoré fungujú.

² Rada Európskej únie, Generálny sekretariát, 'Disability in the EU: Facts and Figures' (Európska rada a Rada Európskej únie, 2022) <<https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/disability-eu-facts-figures/>>.

³ 'Victims' Rights in the EU' (Európska komisia 2021) <https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice/protecting-victims-rights/victims-rights-eu_en>.

⁴ European Disability Forum, 'Ensuring the Rights of Victims with Disabilities' (European Disability Forum, 7. júla 2020) <<https://www.edf-feph.org/newsroom-news-ensuring-rights-victims-disabilities>>.

⁵ Fundamental Rights Agency, Prieskum základných práv, 2020, Násillie a obťažovanie <<https://fra.europa.eu/en/data-and-maps/2021/frs>>.

⁶ Marcello Sacco, 2021. 'The Unconvicted Detention of Persons with Mental Impairments: The ECHR "Unsound" That Does Not Sound' page 153 <<http://elea.unisa.it:8080/xmlui/handle/10556/5277>>.

02 Práva osôb so zdravotným postihnutím, ktoré sú obeťami trestných činov

V Európskej únii majú všetky obeť trestných činov zákonom stanovené práva, ktoré sa vzťahujú rovnako na všetky osoby so zdravotným postihnutím. Tieto práva sú stanovené v troch kľúčových právnych dokumentoch:

- i) **Smernica Európskej únie o právach obetí.**⁷ V smernici o právach obetí sa uplatňuje prístup zameraný na obeť s cieľom stanoviť povinnosti členských štátov voči obeť trestných činov. Cieľom je, aby sa so všetkými obeť trestných činov zaobchádzalo úctivo, citlivo a profesionálne, bez akejkoľvek diskriminácie a s ohľadom na špecifické potreby jednotlivca. Mnohé z práv sa týkajú poskytovania informácií, umožnenia účinnej komunikácie a poskytovania podpory a ich cieľom je zabezpečiť, aby obeť boli informované o svojom prípade, rozumeli trestnému konaniu a mohli sa plne a účinne zúčastňovať na vyšetrovaní a konaní.
- ii) **Charta základných práv Európskej únie**⁸ stanovuje spoločné základné hodnoty Európskej únie v zmysle ľudskej dôstojnosti, slobody a rovnosti. Článok 21 Nediskriminácia a článok 47 Právo na účinný prostriedok nápravy a spravodlivý proces majú osobitný význam pre obeť trestných činov a osoby so zdravotným postihnutím.
- iii) **Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (UNCPRD)**⁹ je medzinárodná zmluva o ľudských právach, ktorá stanovuje rovnaké práva pre všetky osoby so zdravotným postihnutím. Bol ratifikovaný všetkými krajinami Európskej únie, a preto je právne záväzný.¹⁰ Štyri práva, ktoré sa týkajú najmä obeť trestných činov, sú tieto:
 - Rovnosť a nediskriminácia (článok 5) - vlády jednotlivých štátov musia "uznať, že všetky osoby sú si pred zákonom a pred zákonom rovné a majú bez akejkoľvek diskriminácie právo na rovnakú ochranu a rovnaké výhody

⁷ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EU z 25. októbra 2012 ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obeť trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012L0029>>.

⁸ Charta základných práv Európskej únie <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:C2012/326/02&from=EN>>.

⁹ Valné zhromaždenie Organizácie spojených národov, *Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím: rezolúcia/prijatá Valným zhromaždením*, 24 január 2007 <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_61_106.pdf>.

¹⁰ Európska komisia "Práva osôb so zdravotným postihnutím: EÚ a ratifikácia Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím" webová stránka <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sv/MEMO_10_198>.

vyplývajúce zo zákona" a zabezpečiť, aby "boli poskytnuté primerané úpravy".¹¹

- Prístupnosť (článok 9) – vláda musí zabezpečiť, aby osoby so zdravotným postihnutím mali "na rovnakom základe s ostatnými prístup k fyzickému prostrediu, k doprave, k informáciám a komunikácii vrátane informačných a komunikačných technológií a systémov a k iným zariadeniam a službám prístupným alebo poskytovaným verejnosti, a to v mestských aj vidieckych oblastiach".
- Rovnosť pred zákonom (článok 12) - vlády jednotlivých štátov sú povinné zabezpečiť, aby " osoby so zdravotným postihnutím majú kdekoľvek právo na uznanie svojej osoby ako subjektu práva" a že " osoby so zdravotným postihnutím majú spôsobilosť na právne úkony vo všetkých oblastiach života na rovnakom základe s ostatnými".
- Prístup k spravodlivosti (článok 13) – Vlády jednotlivých štátov sú povinné zabezpečiť "účinný prístup k spravodlivosti pre osoby so zdravotným postihnutím na rovnakom základe s ostatnými, a to aj poskytnutím procesných a veku primeraných úprav, s cieľom uľahčiť im účinné plnenie ich úlohy priamych a nepriamych účastníkov vrátane úlohy svedkov, vo všetkých súdnych konaniach, a to aj vo fáze vyšetrovania a predbežného konania.

To poskytuje široký právny rámec, v ktorom sa musia dodržiavať práva obetí so zdravotným postihnutím, ďalej podporený radom ďalších právnych predpisov týkajúcich sa nediskriminácie a rovnakého prístupu.

Práva obetí a zdravotné postihnutie

Podľa smernice o právach obetí: "Členské štáty by mali zabezpečiť, aby obeť so zdravotným postihnutím mohli v plnej miere využívať práva stanovené v tejto smernici na rovnakom základe s ostatnými, a to aj uľahčením prístupu do priestorov, v ktorých sa vedie trestné konanie, a prístupu k informáciám. Tieto práva zahŕňajú:¹²

- **Právo porozumieť a byť pochopený:** všetka komunikácia s obeťami musí byť poskytovaná v jednoduchej a prístupnej forme. Forma komunikácie musí byť prispôbena špecifickým potrebám každej obeť vrátane napríklad potrieb súvisiacich s vekom, jazykom a akýmkoľvek postihnutím.
- **Právo na informácie:** obeť musia byť informované o druhoch podpory, ktorú môžu dostať, o tom, ako podať sťažnosť, ako môžu získať ochranu a právne poradenstvo.

¹¹ Vymedzenie pojmu primerané úpravy podľa UNCRPD: "nevyhnutné a adekvátne zmeny a prispôsobenie, ktoré nepredstavujú neúmerné alebo nadmerné zaťaženie a ktoré sa robia, ak si to vyžaduje konkrétny prípad, s cieľom zabezpečiť osobám so zdravotným postihnutím využívanie alebo uplatňovanie všetkých ľudských práv a základných slobôd na rovnakom základe s ostatnými", pozri vymedzenie pojmu podľa článku 2 UNCRPD. <<https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/article-2-definitions.html>>.

¹² Věra Jourová, 'The Victims' Rights Directive – What Does It Bring?' <https://commission.europa.eu/system/files/2021-12/eu_victims_rights_directive_factsheet_february_2017_en.pdf>.

Mali by byť tiež informované o svojom prípade, súdnom konaní, ak sa koná, konečnom rozsudku alebo akýchkoľvek ďalších krokoch v prípade.

- **Právo na podporu:** obeť majú právo na prístup k bezplatným podporným službám bez ohľadu na to, či trestný čin nahlásili oficiálnym orgánom alebo nie. To znamená všeobecnú, ako aj špecializovanú podporu pre obeť vrátane útulkov, podpory pri traume a poradenstva.
- **Právo zúčastňovať sa trestného konania:** obeť majú právo zúčastniť sa na trestnom konaní a procesoch restoratívnej justície a byť vypočuté. Mali by byť informované o rozhodnutiach v ich prípade, o tom, ako možno rozhodnutia, s ktorými nesúhlasia, preskúmať a ako môžu žiadať o odškodnenie.
- **Právo na ochranu:** obeť by mali byť chránené pred ďalším poškodzovaním alebo porušovaním práv zo strany páchatel'a alebo samotného justičného systému. To môže zahŕňať zavedenie osobitných ochranných opatrení, najmä počas súdneho konania.

03 Prekážky a výzvy, ktorým čelia obeť so zdravotným postihnutím

Súdny systém funguje vysoko formalizovaným a regulovaným spôsobom. Mnohé postupy a praktiky sú neznáme, stresujúce a náročné. Odborný právny jazyk a hierarchia môžu byť zastrašujúce a mätúce, či už na policajnej stanici, v advokátskej kancelárii alebo v súdnej sieni.

Okrem tohto už aj tak zastrašujúceho kontextu čelia ľudia so zdravotným postihnutím prekážkam a výzvam, ktoré im môžu obzvlášť sťažovať prístup k spravodlivosti na rovnakom základe ako ostatným. Výskum uskutočnený v rámci projektu Hlasy za spravodlivosť ukazuje, že osoby so zdravotným postihnutím čelia systémovým, mnohostranným a diskriminačným prekážkam v prístupe k spravodlivosti. Niektoré z najčastejších prekážok sú uvedené nižšie.

Informačné a komunikačné bariéry

Analýzy publikácií, ktoré poskytujú rôzne orgány verejnej moci v súvislosti s trestným konaním, ukazujú, že prístupnosť je významným problémom z viacerých dôvodov. Väčšinou sú predovšetkým preplnené informáciami, jazyk je príliš zložitý, písmo je príliš malé, kontrast príliš nízky, a preto nie sú vhodné pre osoby s mentálnym postihnutím.

Hlasy za spravodlivosť, 'Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Slovinsku' (2022) strana 26

Informácie o ich právach a súdnom konaní sú často poskytované spôsobom, ktorý je nejasný, mätúci, technický alebo jednoducho vo formátoch, v ktorých informácie nie sú zrozumiteľné. Príklady zahŕňajú:

- Obeť s mentálnym postihnutím dostala poučenie o právach v zložitom právnickom jazyku, ktorému ťažko rozumie hocikto bez právneho vzdelania. Poučenie o právach by malo byť k dispozícii v jednoduchom jazyku alebo v easy-read formáte;
- Niekomu, kto je nevidiaci alebo má zrakové postihnutie boli informácie o jeho prípade poskytnuté písomne, takže potreboval niekoho, kto mu ich prečítal. To ohrozilo dôvernú a súkromie. Informácie by sa mali posielat' elektronickou poštou, ktorá by umožnila použitie čítačky obrazovky.

Hmotné bariéry a bariéry v prostredí

Vysvetľuje, že priestor [policajnej stanice] je pre osoby so zdravotným postihnutím ťažko prístupný a v takýchto prípadoch vykonávajú výsluch na parkovisku.

Rozhovor s policajným vyšetrovateľom v Bulharsku, Hlasy za spravodlivosť, "Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Bulharsku" (2022) strana 29

Budovy môžu byť pre osoby so zdravotným postihnutím ťažko prístupné alebo neprístupné. Týka sa to policajných staníc, ako aj súdnych siení a podporných služieb. To sťažuje prístup k podpore, nahláseniu trestného činu alebo účasti na vyšetrovaní či súdnom konaní. Medzi príklady patria napríklad:

- Obeť na invalidnom vozíku, ktorá sa môže dostať do budovy súdu, ale nemôže použiť výtah, kúpeľňu alebo čakárne;
- Osoba žijúca v ústavnej starostlivosti, ktorá nemá prístup k súkromnému telefónu, aby mohla oznámiť trestný čin, ktorý bol proti nej spáchaný.

Bariéry v postojoch

Bývame na prízemí a často nás obťažujú. Niekoľkokrát sme kvôli tomu volali políciu. Napísali sme sťažnosť na políciu, pretože sme chceli, aby toto obťažovanie prestalo. Ale nedostali sme žiadnu písomnú odpoveď. Hovorí, že sme divní.

Hlasy za spravodlivosť, 'Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Slovensku' (2022) strana 27

Stereotypy, domnienky a predsudky môžu znamenať, že s ľuďmi so zdravotným postihnutím sa nezaobchádza rovnocenne alebo sa neberú vážne počas všetkých fáz alebo súdneho procesu. Obeť alebo svedok so zdravotným postihnutím môže byť považovaný za nedôveryhodného svedka, čo môže znamenať, že trestný čin sa ani nevyšetrí. Je nepravdepodobné, že by policajti, sudcovia, právnici, prokurátori, súdni úradníci a ďalší odborníci v justičnom systéme absolvovali školenie o zdravotnom postihnutí vo všeobecnosti, o zákonných právach osôb so zdravotným postihnutím alebo o tom, ako účinne komunikovať.

- Na Slovensku znalecký posudok znamenal, že polícia obeť ani nevyslúchla, pretože sa zistilo, že "intelektuálny deficit svedka je tak závažný, že nespĺňa ani základné kritérium dôveryhodnosti".¹³
- Na druhej strane v Bulharsku je to polícia, kto môže rozhodnúť o dôveryhodnosti svedka: "Náš výskum odhalil, že niekedy sú obeť s postihnutím vylúčené dokonca bez znaleckého posudku, ale s jednoduchým návrhom policajta z vyšetrovania, že osoba vyzerá nedôveryhodne."¹⁴

¹³ Hlasy za spravodlivosť, 'Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Slovensku' (2022) strana 44.

¹⁴ Hlasy za spravodlivosť, "Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Bulharsku" (2022) strana 31.

Právne bariéry

Dotazovaní príslušníci orgánov činných v trestnom konaní vyjadrili celkom odlišné postoje, pokiaľ ide o účasť obetí s psychosociálnym a/alebo mentálnym postihnutím (najmä tých, ktoré súd považuje za právne "nespôsobilé") v konaní a ich možnosť svedčiť. Niektorí policajti uviedli, že takéto osoby nemôžu byť oficiálne vypočuté,..... zatiaľ čo iní uviedli, že môžu byť vypočuté ako bežné obeť (s výnimkou toho, že by neboli upozornené na trestnú zodpovednosť za nepravdivú výpoveď), avšak spoľahlivosť ich výpovede by bola spochybnená.

Hlasy za spravodlivosť, 'Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Litve' (2022) strana 31

Ľudia so zdravotným postihnutím majú právo na rovnaké uznanie pred zákonom, avšak ich právna spôsobilosť sa často neuznáva. Podľa medzinárodného práva je spôsobilosť na právne úkony zaručená pre všetkých ľudí vrátane osôb so zdravotným postihnutím.¹⁵ Mnohé vnútroštátne právne predpisy to však plne neuznávajú a môžu obsahovať zákony, ktoré sú s tým v rozpore, napríklad opatrovníctvo a trestné právo procesné, ktoré znevažujú svedeckú spôsobilosť osôb so zdravotným postihnutím. V praxi to môže znamenať, že komunikácia prebieha skôr s opatrovníkom, ako priamo s obeťou. A môže to tiež znamenať, že svedectvo osôb so zdravotným postihnutím sa znevažuje alebo sa oň vôbec nežiada.

- Sudca v Bulharsku poznamenal, že obeť nebola vypočutá ani informovaná o svojich právach, namiesto toho bol informovaný jej opatrovník. V praxi bol niekto informovaný o právach obeť, ale nebola to obeť.¹⁶

Ekonomické bariéry

Obete sa boja vyplniť žiadosť o advokáta, pretože sa obávajú, že budú musieť zaplatiť... Proces ustanovovania advokáta je jednoduchší pre obvineného, podľa voľnej úvahy okresného prokurátora, zatiaľ čo pre obeť je potrebných viac dokumentov.

Rozhovor s policajným vyšetrovateľom v Bulharsku, Hlasy za spravodlivosť, "Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Bulharsku" (2022) strana 25

Uznanie ekonomických prekážok, ktorým čelia obeť so zdravotným postihnutím v súdnom procese, je pri poskytovaní podpory mimoriadne dôležité. To by zahŕňalo zabezpečenie prístupu k právnej pomoci a uznanie ďalších nákladov, ako sú náklady na dopravu, osobnú asistenciu, zdravotnú starostlivosť atď. Okrem toho sa pri poskytovaní podpory musia zohľadniť aj náklady na tlmočníkov do posunkovej reči, čítačky obrazovky atď.

¹⁵ Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, článok 12.

¹⁶ Rozhovor so sudcom, Hlasy za spravodlivosť, "Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Bulharsku" (2022) strana 32.

Vzťahy s opatrovníkmi a/alebo poručníkmi

Obete so zdravotným postihnutím môžu zažívať osobitné problémy pri oznamovaní trestného činu, ak je páchatelom opatrovník alebo poručník, alebo ak má opatrovník alebo opatrovateľ záujem na ochrane páchatela. Pre niektoré osoby so zdravotným postihnutím môže závislosť od opatrovníka alebo opatrovnika, pokiaľ ide o prístup k telefónu alebo možnosť voľného pohybu, zabrániť alebo obmedziť ich možnosti oznámiť trestný čin. Okrem toho si nemusia byť vedomé, že zneužívanie, ktorému sú vystavené, je trestným činom, alebo nemusia poznať svoje práva podľa smernice o právach obetí.

- V Bulharsku boli v médiách zverejnené videá násilia páchaného na osobách so zdravotným postihnutím žijúcich v skupinovom domove. Niektoré z obetí boli v poručníctve riaditeľa zariadenia, tej istej osoby, ktorá bola obvinená a uznaná vinnou z diskriminácie.¹⁷

Život v ústavných zariadeniach¹⁸

Osoby so zdravotným postihnutím žijúce v ústavoch čelia dvom odlišným, ale mimoriadne veľkým prekážkam v prístupe k spravodlivosti. Po prvé, osoby so zdravotným postihnutím v ústavoch majú vo všeobecnosti obmedzený prístup do vonkajšieho sveta. Nie sú dostatočne informované o svojich právach a nemajú prostriedky na to, aby oznámili trestný čin alebo podali sťažnosť. Ak tak urobia, často im nikto neverí, alebo orgány radšej ponechajú riešenie problému na inštitúciu.

Je potrebné zohľadniť aj situáciu osôb so zdravotným postihnutím v ústavoch. Tieto osoby majú fyzicky obmedzený prístup k vonkajšiemu svetu a sú pod priamym dohľadom personálu.

Hlasy za spravodlivosť, medzinárodná správa, 'Humanizácia spravodlivosti' (2022) strana 70

Druhá prekážka spočíva v tom, že niektoré formy násilia a zneužívania, ku ktorým dochádza v zariadeniach (či už ide o veľké zariadenia, domovy dôchodcov alebo malé skupiny), nie sú vo vnútroštátnych právnych predpisoch uznané za trestný čin, hoci takéto činy predstavujú mučenie a neľudské a ponižujúce zaobchádzanie v rozpore s článkom 3 Európskeho dohovoru o ľudských právach.

¹⁷ Hlasy za spravodlivosť, "Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Bulharsku" (2022) strana 36.

¹⁸ Ústav je "akékoľvek prostredie, v ktorom osoby so zdravotným postihnutím nemôžu uplatňovať svoju voľbu týkajúcu sa spôsobu života a v ktorom osoby so zdravotným postihnutím nemajú kontrolu a samostatnosť nad svojím každodenným životom, bez ohľadu na ich veľkosť alebo druh poskytovaných služieb" a zahŕňa "psychiatrické zariadenia, rehabilitačné centrá, domovy na pol ceste, skupinové domovy, domovy chráneného alebo chráneného bývania, tranzitné domovy, domovy dôchodcov a iné zariadenia na sústredený život vrátane malých zariadení". Definícia uvedená v návrhu usmernení OSN o deinštitucionalizácii, Výbor pre práva osôb so zdravotným postihnutím, September 2022.

[Ústavný súd] sa ani nepokúsil vypočúť si skúsenosti pani X a zistiť okolnosti jej umiestnenia do sieťovej postele; spoliehal sa len na správu nemocnice a vnútroštátne právne predpisy. Pre pani X to znamenalo nielen nedostupnosť spravodlivosti, ale aj nedostupnosť akejkoľvek podpory, ktorá by mala byť dostupná pre obeť trestných činov, hoci ujma, ktorú utrpela, nemusí byť menej závažná ako ujma spôsobená bežnejšími trestnými činmi.

Hlasy za spravodlivosť, 'Obete trestných činov so zdravotným postihnutím na Slovensku' (2022) strana 33

Je dôležité, aby všetky orgány uznali, že osoby so zdravotným postihnutím žijúce v ústavoch, ktoré sú obeťami trestných činov, majú všetky rovnaké práva podľa smernice o právach obetí a Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím.

Sekundárna viktimizácia

Raz si odo mňa znalec vyžiadal psychologický posudok, prišla som a videla som oči obeť, na tie oči nikdy nezabudnem. Úplne vydesený výraz. Videla som, že potrebuje pomoc. Vtedy som sa neodvážila požiadať znalca, aby mi dovolil zostať, ale videl som, že obeť je úplne vystrašená. Všetky tieto otázky, znova a znova. Chápala som ju.

Sociálna pracovníčka v zariadení núdzového bývania pre ženy, Hlasy za spravodlivosť, 'Obete trestných činov so zdravotným postihnutím na Slovensku' (2022) strana 31

Samotný justičný systém môže obeť s postihnutím znovu traumatizovať alebo jej spôsobiť nové zranenia. Obete so zdravotným postihnutím môžu byť obzvlášť zraniteľné voči sekundárnej viktimizácii, keď narazia na prekážky účasti, ktoré sú stresujúce, zneužívajúce a diskriminačné. Tak je to aj v prípade, keď sa justičné procesy a postupy neprispôbia alebo nezmenia tak, aby sa prispôbili obetiam. Zároveň by sa riziko sekundárnej viktimizácie nikdy nemalo používať ako dôvod na to, aby bol obeti so zdravotným postihnutím odopretý prístup k spravodlivosti. Povinnosťou odborníkov v justičnom systéme je odstraňovať a znižovať prekážky vrátane rizika sekundárnej viktimizácie.

- Muž s mentálnym postihnutím žil samostatne s podporou sociálnych služieb. Stal sa obeťou podvodu. Polícia nepokračovala vo vyšetrovaní, pretože muž nedokázal identifikovať páchatel'a a dobrovoľne pustil podvodníka do svojho bytu. Rodina potom iniciovala občianskoprávne konanie s cieľom zbaviť muža spôsobilosti na právne úkony, obmedziť jeho slobodu a prístup k sociálnej podpore.¹⁹

¹⁹ Hlasy za spravodlivosť, 'Obete trestných činov so zdravotným postihnutím na Slovensku' (2022) strana 60.

04 Odstraňovanie prekážok a poskytovanie podpory

Súdny systém musí zaviesť určité úpravy, prispôsobenia a podporu, aby pomohol odstrániť alebo znížiť uvedené prekážky. To môže zahŕňať individuálnu podporu pre obeť so zdravotným postihnutím, ako aj zmeny praktík a postupov na policajnej stanici a v súdnej sieni – známe ako procesné úpravy. Cieľom je umožniť obetiam so zdravotným postihnutím zúčastniť sa na súdnom konaní tým, že sa umožní, aby súdny proces prebiehal prístupným, bezpečným a nediskriminačným spôsobom.

V "Medzinárodných zásadách a usmerneniach Organizácie Spojených národov o prístupe k spravodlivosti pre osoby so zdravotným postihnutím" sa stanovuje desať zásad pre začlenenie osôb so zdravotným postihnutím do justičného systému. Poskytuje aj praktické prístupy, ako to najlepšie dosiahnuť. Hoci sú zásady určené predovšetkým vnútroštátnym orgánom, mnohé z nich sú dôležité aj pre právnikov, sociálnych pracovníkov, poskytovateľov služieb a organizácie na podporu obetí.²⁰ Usmernenia uvedené nižšie vychádzajú zo Zásad OSN, a najmä z niektorých nástrojov a postupov, ktoré možno použiť na pomoc pri znižovaní prekážok, s ktorými sa stretávajú osoby so zdravotným postihnutím, s dôrazom na poskytovanie prístupných informácií a účinnú komunikáciu.

Zásady OSN o prístupe k spravodlivosti sú vynikajúcim zdrojom informácií pre obeť so zdravotným postihnutím a pre tých, ktorí pracujú s osobami so zdravotným postihnutím alebo sú s nimi v kontakte:

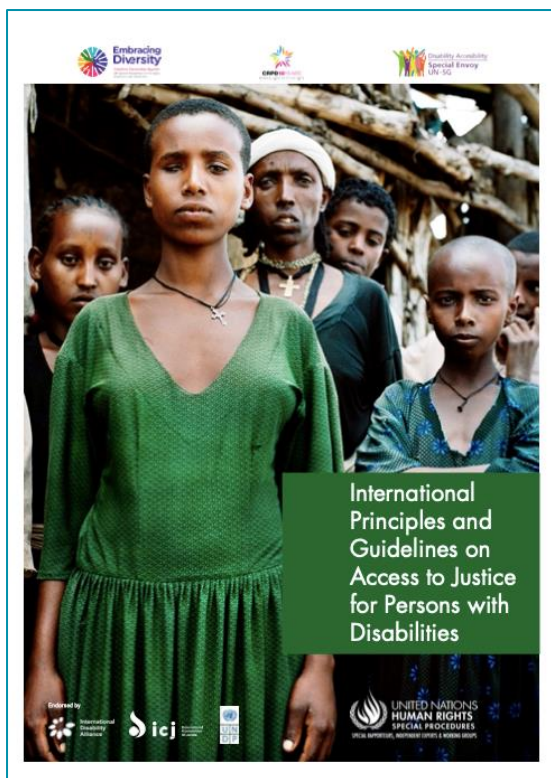
- **Medzinárodné zásady a usmernenia Organizácie Spojených národov o prístupe k spravodlivosti pre osoby so zdravotným postihnutím:**

<https://www.un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2020/10/Access-to-Justice-EN.pdf>

- **Easy-read verzia Medzinárodných zásad a usmernení o prístupe k spravodlivosti pre osoby so zdravotným postihnutím: Práva osôb so zdravotným postihnutím. Zabezpečenie spravodlivosti pre osoby so zdravotným postihnutím**

https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-easy-en.pdf

²⁰ V auguste 2020 Organizácia Spojených národov zverejnila "Medzinárodné zásady a usmernenia o prístupe k spravodlivosti pre osoby so zdravotným postihnutím". Tieto zásady poskytujú praktický a komplexný rámec na zohľadnenie práv a potrieb osôb so zdravotným postihnutím v systémoch trestného súdництва. Zásady a usmernenia majú pomôcť štátom a iným aktérom pri navrhovaní, rozvoji, úprave a implementácii justičných systémov, ktoré zabezpečujú rovnaký prístup k spravodlivosti pre všetky osoby so zdravotným postihnutím bez ohľadu na ich úlohu v procese... (strana.6).

International Principles and Guidelines on Access to Justice for Persons with Disabilities

Principle 1

All persons with disabilities have legal capacity and, therefore, no one shall be denied access to justice on the basis of disability.

Principle 2

Facilities and services must be universally accessible to ensure equal access to justice without discrimination of persons with disabilities.

Principle 3

Persons with disabilities, including children with disabilities, have the right to appropriate procedural accommodations.

Principle 4

Persons with disabilities have the right to access legal notices and information in a timely and accessible manner on an equal basis with others.

Principle 5

Persons with disabilities are entitled to all substantive and procedural safeguards recognized in international law on an equal basis with others, and States must provide the necessary accommodations to guarantee due process.

Principle 6

Persons with disabilities have the right to free or affordable legal assistance.

Principle 7

Persons with disabilities have the right to participate in the administration of justice on an equal basis with others.

Principle 8

Persons with disabilities have the rights to report complaints and initiate legal proceedings concerning human rights violations and crimes, have their complaints investigated and be afforded effective remedies.

Principle 9

Effective and robust monitoring mechanisms play a critical role in supporting access to justice for persons with disabilities.

Principle 10

All those working in the justice system must be provided with awareness-raising and training programmes addressing the rights of persons with disabilities, in particular in the context of access to justice.

Všetky obeť trestných činov so zdravotným postihnutím musia byť uznané a musí sa s nimi zaobchádzať úctivo, profesionálne, citlivo a nediskriminačne. Týka sa to všetkých, ktorí prichádzajú do kontaktu s obeťami, ako sú justičné orgány, orgány činné v trestnom konaní, právnici, zamestnanci súdov, služby na podporu obetí, odborníci z praxe a orgány na odškodňovanie.

Existuje mnoho rôznych prekážok, s ktorými sa osoby so zdravotným postihnutím stretávajú, vrátane fyzických prekážok v budovách a doprave, ako aj nedostupných informácií a ťažkostí pri komunikácii. Existuje tiež mnoho rôznych postihnutí, ktoré majú osoby so zdravotným postihnutím, ako napríklad zrakové alebo sluchové postihnutie, problémy s pohyblivosťou alebo mentálne postihnutie. Existujú nástroje a prístupy, z ktorých niektoré sú uvedené nižšie, ktoré môžu výrazne pomôcť pri znižovaní bariér a pri komunikácii a poskytovaní prístupných informácií. Niektoré nástroje budú viac alebo menej užitočné v závislosti od povahy postihnutia a prekážok, fázy súdneho procesu a konkrétnych osôb, ktorých sa týkajú.

Prístupné informácie

Prístupné informácie sú informácie, ktoré sú zrozumiteľné pre jednotlivca alebo skupinu, pre ktorú sú určené, a sú relevantné v danom čase. To zahŕňa zabezpečenie toho, aby jazyk nebol odborný alebo technický, ale aby mu rozumel aj človek bez znalosti práva alebo justičného systému. Môže to znamenať kladenie otázok o informáciách a odpovedanie na ne s cieľom uistiť sa, že osoba správne pochopila. A bude to znamenať vracat sa k informáciám v priebehu času a postupne ich podávať tak, aby sa správne informácie poskytli v správnom čase, aby sa zabezpečilo, že obeť nebude preťažená alebo zmätená. Keď obeť musia konať alebo prijať rozhodnutie, mali by dostať potrebné informácie. Jednotlivci môžu mať aj preferencie týkajúce sa spôsobu prijímania informácií, či už elektronicky, na papieri, zvukovo, audiovizuálne alebo s podporou facilitátora.

Existuje niekoľko uznávaných spôsobov, ako možno informácie sprístupniť:

	Posunková reč;
	Video a audio sprievodca;
	Augmentatívna a alternatívna komunikácia (AAC);
	Poradenské služby na telefónnej linke a služby odporúčaní;
	Prístupné internetové stránky;
	Indukčné slučky, rádiové alebo infračervené systémy;
	Zväčšovacie zariadenia a lupy na dokumenty;
	Titulky;
	Braillovo písmo;
	Easy-read a jednoduchý jazyk;
	Vedená komunikácia.

Okrem prístupných informácií majú podľa smernice o právach obetí obeť so zdravotným postihnutím právo na porozumenie poskytovaným informáciám. To znamená, že príslušní odborníci a orgány sú zodpovední za zabezpečenie toho, aby informácie, ich relevantnosť a akékoľvek dôsledky pre ne boli pochopené. Osoby so zdravotným postihnutím sa môžu zdráhať povedať, ak niečomu nerozumejú alebo sú zmätené poskytnutými informáciami. Vytvorenie profesionálneho vzťahu založeného na dôvere a nadviazanie dialógu s obeťou je preto veľmi dôležité. Pomáha to zabezpečiť, aby obeť a odborníci mohli klásť otázky a kontrolovať, ako dobre boli informácie pochopené.

Orgány by mali poskytovať tieto informácie v prístupných formátoch:

- Poučenie o právach;

- Informácie o právnej pomoci a o tom, ako sa k nej dostať;
- Informácie o službách na podporu obetí a špecializovaných podporných službách;
- Informácie o odškodnení a o tom, ako požiadať o odškodnenie alebo ako k nemu získať prístup;
- Právne oznámenia vrátane predvolaní, súdnych príkazov a rozsudkov;
- Informácie o tom, ako fungujú súdne konania, o úlohe obete v tomto procese, čo môže očakávať a na čo sa má pripraviť.

Účinná komunikácia

Efektívna komunikácia je viac, než len poskytovanie prístupných informácií, je to dialóg a zabezpečenie toho, aby obeť so zdravotným postihnutím mohli vyjadriť svoje záujmy, klásť otázky a rozprávať svoje príbehy. Cieľom je poskytnúť prostriedky, ktoré ľuďom umožnia plne sa zúčastniť na súdnom procese vrátane podania sťažnosti, pochopiť a spochybniť rozhodnutia o stíhaní alebo nestíhaní, požiadať o vhodné právne poradenstvo a získať ho a poskytnúť svedectvo.

Komunikácia s obeťami trestných činov by mala byť úctivá, pozorná a citlivá k osobnej situácii osoby. Obete by mali byť podporované v tom, aby čestne a zrozumiteľne informovali o tom, čo zažili. Možno budú potrebovať komunikovať prostredníctvom tlmočníkov, posunkovej reči, písomných formulárov alebo prostredníctvom sprostredkovateľa komunikácie alebo facilitátora a tieto by im mali byť poskytnuté. Pre niektoré osoby môže byť užitočné, ak je s nimi niekto, kto ich pozná, strávil s nimi dlhší čas a s kým si vytvorili dôverný vzťah. Pre iných môže byť jednoduchšie komunikovať s cudzou osobou alebo anonymnejším spôsobom.

V zásadách a usmerneniach OSN sa uvádza niekoľko komunikačných pomôcok a metód. Súdy môžu byť schopné niektoré z nich bežne poskytnúť. Súdni úradníci a právnici by mali tiež spolupracovať s odborníkmi, aby poskytli to, čo obeť potrebuje na zabezpečenie účinnej komunikácie.

Zabezpečenie toho, aby všetky procesy v súdnom systéme poskytovali technickú a inú podporu potrebnú pre strany, svedkov, žalobcov, obžalovaných a porotcov, aby mohli používať akúkoľvek formu komunikácie, ktorá je potrebná na ich plnohodnotnú účasť, vrátane:

	Asistenčných systémov a zariadení na počúvanie;
	Otvorených a skrytých titulkov v reálnom čase a dekodérov a zariadení pre skryté titulky;
	Hlasové, textové a video-telekomunikačné produkty;
	Videotextové zobrazenie;

	Počítačom podporovaný prepis v reálnom čase;
	Softvér na čítanie obrazovky, zväčšovací softvér a optické čítačky;
	Videopopisy a sekundárne zvukové programové zariadenia, ktoré zachytávajú zvukové kanály pre televízne programy;

Podporná komunikácia, nad rámec sprostredkovateľov alebo facilitátorov, prostredníctvom využívania tretích strán, vrátane:

	Zapisovateľov poznámok;
	Kvalifikovaných tlmočníkov posunkovej reči a ústneho tlmočenia;
	Sprostredkovateľské služby;
	Hmatových tlmočníkov;

Zabezpečenie toho, aby všetci tlmočníci boli schopní účinne, presne a nestranne tlmočiť, a to tak receptívne (t. j. rozumieť tomu, čo hovoria osoby so zdravotným postihnutím), ako aj expresívne (t. j. mať zručnosti potrebné na spätné odovzdanie informácií týmto osobám), za používania potrebnej odbornej alebo technickej slovnej zásoby (napr. právnickej alebo lekárskej) a dodržiavania profesionálnych a etických noriem.

Procesné úpravy

‘Procesná úprava’ je odborný termín v súdnictve, ktorý sa vzťahuje na:

"všetky potrebné a vhodné úpravy a prispôsobenia v kontexte prístupu k spravodlivosti, ak sú v konkrétnom prípade potrebné na zabezpečenie účasti osôb so zdravotným postihnutím na rovnakom základe s ostatnými".

Medzinárodné zásady a usmernenia Organizácie Spojených národov o prístupe k spravodlivosti pre osoby so zdravotným postihnutím 2020, strana 9

Procesné úpravy odstraňujú alebo znižujú prekážky, ktorým čelia osoby so zdravotným postihnutím, aby mohli uplatniť svoje právo na účasť v justičnom systéme. Procesné úpravy tiež poskytnú osobe individualizovanú podporu, najmä na zabezpečenie účinnej komunikácie (pozri vyššie). Je povinné poskytnúť všetky procesné úpravy, ktoré sú potrebné na umožnenie

účasti. Môže ísť o zmeny v súdnom konaní, súdnom konaní, skúmaní dôkazov a svedectiev, uznanie alternatívnych spôsobov poskytovania svedectiev atď.

Áno, pojednávania sú niekedy naozaj sťažené, pretože je ťažšie plynulejšie komunikovať s týmito obeťami, ktoré majú zdravotné postihnutie, ale nepovedal by som však, že úradníci poverení prípadom alebo prokurátori nemajú pochopenie pre obeť obchodovania s ľuďmi, ktoré majú zdravotné postihnutie, naopak, dokonca som si na pojednávaniach, na ktorých som sa zúčastnil, všimol, že sa im darí a snažia sa byť trpezlivejší a viac sa spoliehajú na podporu nás psychológov, alebo tých, čo pomáhame obeť, aby sme jej pomohli pochopiť určité aspekty, t. j. počas vypočúvania robia prestávky, kladú nám otázky alebo hľadajú našu pomoc pri rozhovore s obeťou, aby mohli objasniť určité aspekty. Vypočutia sú skutočne trochu náročnejšie, ale nepovedal by som, že [nezrozumiteľné] diskriminujú obeť.

Hlasý za spravodlivosť, 'Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Rumunsku' (2022) strana 28

Existuje dôležitý rozdiel medzi procesnými a primeranými úpravami. Primerané úpravy sú úpravy a prispôsobenia potrebné na to, aby osoby so zdravotným postihnutím mohli uplatňovať svoje právo plne a rovnocenne sa zúčastňovať na živote spoločnosti, napríklad navštevovať školu alebo byť schopné pracovať či žiť samostatne. Primerané úpravy sa musia poskytnúť, ak pre organizáciu alebo inštitúciu nepredstavujú neprimeranú alebo nadmernú záťaž. V prípade súdneho systému sa na procesné úpravy nevzťahuje test neprimeranej alebo nevhodnej záťaže a musia sa poskytovať.

Najúčinnejším a najefektívnejším spôsobom identifikácie požadovaných procesných úprav je individuálne posúdenie, ktoré sa uskutočňuje v dialógu s obeťou so zdravotným postihnutím. Takéto posúdenie bude pravdepodobne zahŕňať multidisciplinárny prístup, ktorý spojí potrebné odborné znalosti z oblasti práva, podpory obetí, zdravotného postihnutia, komunikácie, sociálnej práce a iných oblastí.²¹ Nasledovné príklady sú prevzaté zo Zásad a usmernení OSN o prístupe k spravodlivosti, strana 16:

	Úpravy tempa konania;
	Úpravy spôsobu kladenia otázok za vhodných okolností, ako napríklad povolenie navádzajúcich otázok, vyhýbanie sa zloženým otázkam, hľadanie alternatív k zložitým hypotetickým otázkam, poskytnutie dodatočného času na odpovede, povolenie prestávok podľa potreby a používanie zrozumiteľného jazyka;
	Používanie videozáznamu dôkazov a svedeckých výpovedí v prípravnom konaní, ak je to potrebné, praktické a možné, a to takým spôsobom, aby neboli porušené základné práva, ako je právo na konfrontáciu a krížový výsluch svedkov;

²¹ V praxi to bude závisieť od presnej úlohy obeť v konaní, ktorá sa v jednotlivých štátoch líši. Práva obeť môžu závisieť najmä od toho, či je svedkom alebo účastníkom konania.

Umožnenie osobám so zdravotným postihnutím, aby ich vo všetkých fázach procesu, ak si to želajú, sprevádzala rodina, priatelia alebo iné osoby, ktoré im poskytnú emocionálnu a morálnu podporu, avšak bez toho, aby sa nahradila úloha sprostredkovateľa alebo facilitátora.

Podporované rozhodovanie

Podporované rozhodovanie je individuálna podpora pri prijímaní nezávislých rozhodnutí. Podporu môže poskytovať odborník, profesionál, člen rodiny alebo priateľ. Zahŕňa komunikáciu s osobou so zdravotným postihnutím prostredníctvom poskytovania informácií, počúvania a pomoci pochopiť jej možnosti voľby, aby mohla vyjadriť svoje preferencie a prijímať vlastné rozhodnutia. To je v protiklade s "náhradným rozhodovaním", keď napríklad v mene osoby rozhoduje odborník, lekár, opatrovník alebo právnik. Dokonca aj keď takéto rozhodnutie posúdi odborník alebo opatrovník ako "v najlepšom záujme" osoby, nerešpektuje sa tým právo osoby so zdravotným postihnutím na vlastné rozhodovanie.

Počas súdneho procesu musí byť osoba so zdravotným postihnutím informovaná a musí sa s ňou komunikovať priamo. Tým sa zabezpečí, že bude môcť prijímať informované rozhodnutia o svojom prípade. Súdny proces je pre obeť trestných činov často neznámy a ľudia potrebujú pochopiť, čo môžu očakávať v každom bode procesu, vedieť, aké rozhodnutia môžu urobiť a ako ich urobiť, a klásť otázky a dostávať odpovede. To môže zahŕňať: pochopenie rozhodnutia o vyšetrowaní a trestnom stíhaní ich prípadu a spôsobu, ako toto rozhodnutie v prípade potreby napadnúť; spôsob, akým podávajú svedectvo počas súdneho konania, a či uprednostňujú prítomnosť v súdnej sieni, používanie videospojenia alebo podávanie vopred nahratých výpovedí; spôsob komunikácie, ktorý by chceli, napríklad tlmočenie do posunkovej reči, písomné vyjadrenia alebo použitie sprostredkovateľa či facilitátora komunikácie; spôsob podania sťažnosti alebo uplatnenia nároku na odškodnenie a čo tieto procesy zahŕňajú.

Podporované rozhodovanie je proces, ktorý rešpektuje právnu spôsobilosť osôb so zdravotným postihnutím, ktorých právna spôsobilosť by inak mohla byť spochybnená alebo odmietnutá. Aj keď má osoba so zdravotným postihnutím opatrovníka, zachováva si svoju právnu spôsobilosť. V praxi to znamená, že opatrovník nemôže rozhodovať v mene osoby, hoci môže mať úlohu pri uľahčovaní komunikácie. Podporované rozhodovanie môže byť zásadný rozdiel pri zabezpečovaní toho, aby osoba so zdravotným postihnutím mohla plne uplatňovať svoje právo na prístup k spravodlivosti.

Sprostredkovatelia

Sprostredkovatelia sú osoby, ktoré podľa potreby spolupracujú s pracovníkmi justičného systému a osobami so zdravotným postihnutím s cieľom zabezpečiť účinnú komunikáciu počas súdnych konaní. Môžu byť známi aj ako registrovaní alebo justiční sprostredkovatelia alebo facilitátori. Zvyčajne sú to odborníci, ako napríklad psychológovia alebo sociálni pracovníci, s osobitnými odbornými znalosťami v oblasti komunikácie, napríklad logopédi, klinickí psychológovia alebo osoby z oblasti špeciálnych vzdelávacích potrieb alebo duševného zdravia. Ich úlohou je najmä uľahčovať komunikáciu a ich zodpovednosť je voči súdu. Poznajú súdne procesy a konania a majú kľúčovú úlohu pri odporúčaní vhodných procesných úprav na podporu efektívnej komunikácie.

Podporujú osoby so zdravotným postihnutím pri pochopení a informovanom rozhodovaní a môžu zohrávať kľúčovú úlohu pri podporovanom rozhodovaní. Zabezpečujú, aby sa súdny proces vysvetľoval a hovorilo sa o ňom spôsobom, ktorému obeť rozumie, a aby medzi obeťami a právnikmi prebiehala účinná komunikácia. To môže zahŕňať pravidelné prestávky, kladenie otázok jednoznačným spôsobom, vyhýbanie sa určitým slovám, umožnenie dlhých prestávok medzi otázkou a odpoveďou a pochopenie emocionálnych náznakov, ktoré môže obeť prejavovať, aby sa predišlo zbytočnému stresu. Sprostredkovatelia sú neutrálni a nemôžu vystupovať ako advokáti alebo podporné osoby pre obeť so zdravotným postihnutím.

Tlmočenie do posunkového jazyka

Tlmočenie do posunkového jazyka môže byť základnou tlmočnickou službou pre nepočujúce alebo sluchovo postihnuté osoby. V niektorých prípadoch môže komunikácia prebiehať písomne, ale ak to nie je účinné, je potrebný posunkový jazyk. Vzhľadom na to, že existuje viacero posunkových jazykov, s obeťou by sa malo konzultovať, aký posunkový jazyk sa vyžaduje. Tlmočníci posunkového jazyka by mali byť registrovaní alebo odborne vyškolení a mali by rozumieť súdnym procesom. Obetiam by nemali vzniknúť žiadne náklady spojené s tlmočením.

Augmentatívna a alternatívna komunikácia (AAC)

Augmentatívna a alternatívna komunikácia (AAC) sú spôsoby komunikácie, ktoré nezahŕňajú rozprávanie. Tieto formy komunikácie sú vyvinuté, testované a overené odborníkmi a osobami, ktoré ich používajú. Môže ísť o gestá, kreslenie, ukazovanie na obrázky alebo slová, ako aj o technicky náročnejšie možnosti zahŕňajúce zariadenia na generovanie reči, počítače a tablety. AAC sa môže používať ako bežný komunikačný prostriedok alebo ako dočasná komunikačná metóda z dôvodu konkrétnych okolností alebo preferencií. Boli vyvinuté a môžu byť k dispozícii špecializované súpravy na AAC, ako sú bábiky, karty s emóciami a súpravy symbolov. Tieto prístupy sa môžu používať v rámci podpory obetí, na polícii, v právnom alebo súdnom prostredí.²²

Emocionálna a osobná podpora

Podľa smernice o právach obetí majú obeť trestných činov právo na emocionálnu podporu poskytovanú službami na podporu obetí. Môžu mať tiež právo na prítomnosť osoby poskytujúcej emocionálnu alebo osobnú podporu v súdnej sieni počas pojednávania alebo súdneho procesu, ako aj na pomoc pri príprave na túto príležitosť.²³ Túto pomoc môžu poskytnúť rodičia, príbuzní, priatelia, služby podpory obetiam, špecializované služby, opatrovatelia alebo niekto, koho poznajú a komu dôverujú. Niektoré obeť so zdravotným postihnutím môžu chcieť podporný predmet, ako napríklad kus oblečenia, "stresovú" hračku alebo náboženský symbol; pre iné to môže byť zvierka na emocionálnu podporu.

²² Julinda Beqiraj and others, *Access to Justice for Persons with Disabilities: From International Principles to Practice* (Medzinárodná asociácia advokátov 2017).

²³ § 66 ods. 2 rakúskeho občianskeho súdneho poriadku; druhý zákon o predchádzaní násiliu.

05 Individuálne posúdenie a jeho význam pre obeť so zdravotným postihnutím

Individuálne posúdenie je nevyhnutným a vhodným postupom na zabezpečenie plnej a riadnej účasti osôb so zdravotným postihnutím na trestnom konaní.

Individuálne posúdenie by sa malo používať na identifikáciu konkrétnych prekážok, ktoré osoba so zdravotným postihnutím ako obeť trestného činu zažíva, a jej špecifických potrieb podpory. Určuje, ako odstrániť alebo prekonať prekážky, aká podpora a procesné úpravy sú potrebné a ako ich poskytnúť. V ideálnom prípade by sa malo uskutočniť od prvého kontaktu s príslušnými orgánmi. Je potrebné sa naňho sústrediť priebežne vo všetkých fázach konania s cieľom určiť, ako upraviť komunikáciu, prispôbiť konanie a zaručiť prístup obetiam so zdravotným postihnutím.

Limity súčasnej úpravy a praxe

V praxi sa však na základe národného výskumu v rámci projektu Hlasy pre spravodlivosť zistilo, že individuálne posúdenie sa využíva len zriedka. Ak sa posudzovanie uskutočňuje, prebieha často ad hoc a nedôsledne. Konkrétnejšie, individuálne posúdenie sa vo všeobecnosti neuznáva ako nástroj na zaručenie účasti osôb so zdravotným postihnutím v trestnom konaní.

V smernici o právach obetí a vo veľkej časti úpravy na vnútroštátnej úrovni²⁴ sa kladie dôraz na individuálne posúdenie ako spôsob identifikácie a uspokojovania potrieb ochrany obetí trestných činov. Právo na individuálne posúdenie ako také je v smernici úzko spojené s právom na ochranu.²⁵ Zameriava sa skôr na riziká zastrašovania a opakovanej alebo sekundárnej viktimizácie, než na identifikáciu komunikačných a informačných prekážok a prijatie procesných úprav.

Napriek tomu sa tieto dva imperatívy – ochrana a účasť – môžu a mali by sa plniť prostredníctvom systematického a multidisciplinárneho procesu posudzovania, ktorý je prispôbený a reaguje na jednotlivca a požiadavky konkrétnej fázy trestného konania.

Ako vykonať individuálne posúdenie?

Posúdenie prekážok a individuálnej situácie obetí sa musí vykonať spôsobom, ktorý minimalizuje nepríjemnosti pre obeť a zároveň rešpektuje ich dôstojnosť, aktuálnu fyzickú, psychickú a sociálnu situáciu. Malo by tiež náležite zohľadňovať povahu trestného činu a prípadu. Je potrebný multidisciplinárny prístup, aby boli do procesu posudzovania zahrnuté príslušné odborné znalosti a skúsenosti a aby k nemu prispeli. Mali by sa zväžiť riziká a/alebo obavy z ujmy.

²⁴ Hlasy pro spravodlnost, "Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Chorvátsku" (2022) strana 26.

²⁵ Ako sa uvádza v článkoch 22 a 23 smernice EÚ o právach obetí.

Zodpovednosť za individuálne posúdenie nesú orgány trestného konania zodpovedné za jednotlivé fázy trestného konania. V praxi však možno proces individuálneho posúdenia iniciovať, realizovať a koordinovať prostredníctvom služieb na podporu obetí, sociálnych pracovníkov, orgánov činných v trestnom konaní, súdnych úradníkov, súdnych znalcov a iných odborníkov, ktorí sú v kontakte s osobami so zdravotným postihnutím, ktoré sú obeťami trestných činov. Konkrétny typ kvalifikovanej inštitúcie alebo odborníka môže byť zákonom alebo rozhodnutím súdu poverený systematickým vykonávaním a aktualizáciou individuálneho posúdenia v trestnom konaní.

Medzi dôležité okolnosti, ktoré je potrebné posúdiť, patria napr:

- Prekážky účasti: vrátane bariér v prostredí, bariér postojových, informačných, ekonomických;
- Osobné okolnosti: vrátane veku, pohlavia, zdravotného stavu, dôveryhodnej osoby, životných podmienok;
- Komunikačné schopnosti a ťažkosti: hovorenie, čítanie, písanie, porozumenie;
- Riziká a hrozby: predchádzajúca viktimizácia, zraniteľnosť voči opakovanej viktimizácii, riziko sekundárnej viktimizácie;
- Vzťah s podozrivým: osobný vzťah s obvineným/obžalovaným, závislosť od obvineného/obžalovaného, opatrovníctvo.

Sú vytvorené existujúce modely^{26, 27} a postupy, ako vykonávať individuálne posúdenie obetí v justičných systémoch. Ide o oblasť, v ktorej sa úprava a prax vyvíjajú a menia.

V prípade obetí so zdravotným postihnutím by sa individuálne posúdenie nikdy nemalo používať ako spôsob posúdenia dôveryhodnosti alebo právnej spôsobilosti. Existuje niekoľko špecifickejších úvah, ktoré majú zabezpečiť, aby bolo posudzovanie obetí so zdravotným postihnutím rešpektujúce, citlivé a účinné.

Individuálne posúdenie by malo:

- Vykonávané **systematicky** od prvého kontaktu s justičným systémom. Informácie sa môžu zdieľať spôsobom, ktorý neohrozuje dôvernosc jednotlivca a zabezpečuje, že jeho potreby sú pochopené a uspokojené.
- Rešpektovať **právnu spôsobilosť** obeť a jej vôľu a preferencie. To platí rovnako bez ohľadu na to, či má osoba so zdravotným postihnutím opatrovníka alebo nie. Ak existuje opatrovník, proces posudzovania musí prebiehať v priamej komunikácii s obeťou a nie s opatrovníkom; opatrovník nemôže prijímať rozhodnutia v mene obeť, hoci za určitých okolností môže byť schopný pomôcť pri komunikácii. V prípade

²⁶ Victim Support Europe VICToRIIA (Best Practices in Victims' Support: Referrals, Information and Individual Assessment), *How to identify victims' support needs? Guidelines to develop an individual needs assessment* (2019) <https://victim-support.eu/wp-content/files_mf/1626337899GuidelinesfinalforprintF.pdf>.

²⁷ Ministerstvo spravodlivosti Francúzska, *EVVI project guidance on individual assessment of victims of crime* (2013) <http://www.justice.gouv.fr/publication/evvi_guide_en.pdf>.

potreby by sa mala využiť odborná komunikačná pomoc/pomôcka/tlmočenie alebo služby podporovaného rozhodovania.

- Zapojiť **multidisciplinárny** prístup a tím, aby do procesu zapojilo správne osoby a odborné znalosti. V prípade osôb so zdravotným postihnutím to môže zahŕňať podpornú osobu, sociálneho pracovníka, odborníka na komunikáciu, právnika atď.;
- Jasne stanoviť prekážky, ktorým obeť so zdravotným postihnutím čelí a vymedziť, aká podpora a **procesné úpravy** sú potrebné na prekonanie týchto prekážok vrátane toho, kto je zodpovedný za ich zabezpečenie a ako sa budú poskytovať v praxi;
- Prebiehať **priebežne**, aby sa potreby a prekážky mohli identifikovať a riešiť vo všetkých fázach konania. Tento proces by mal byť dialógom s obeťou, aby sa pochopila a rešpektovala jej vôľa a preferencie. Zahrnuté by malo byť preskúmanie a posúdenie toho, či sú poskytované podporné služby a procesné úpravy účinné pri zaručení práv osôb so zdravotným postihnutím zúčastňovať sa na svojom prípade a na súdnom systéme;
- Určiť konkrétnu **kontaktnú osobu**, na ktorú sa obeť môže vždy obrátiť so žiadosťou o dodatočné alebo iné formy podpory a procesných úprav. Mohla by to byť osoba v rámci orgánov činných v trestnom konaní, služieb na podporu obetí, sociálnych služieb, súdnych služieb.

06 Právnické profesie – úlohy a zodpovednosť

...je ešte menej povinností súdu poskytovať informácie obetiam so zdravotným postihnutím... Netreba pripomínať, že pri takýchto všeobecných pravidlách a bez konkrétnej zmienky o zdravotnom postihnutí sa môžeme spoliehať len na úroveň profesionality ľudí pracujúcich v systéme a poskytujúcich podporu v nádeji, že podpora, ktorú poskytujú, bude prispôbena prípadnému zdravotnému postihnutiu obeť a že v prvom rade uznajú, že ide o zdravotné postihnutie. Inými slovami, sme závislí od zbožných želaní.

Hlasy za spravodlivosť, "Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Bulharsku" (2022) strana 27

Na vnútroštátnej úrovni, na úrovni EÚ a na medzinárodnej úrovni existuje súhra rôznych právnych nástrojov, ktoré stanovujú záväzné povinnosti pre pracovníkov trestnej justície v trestnom konaní s cieľom zabezpečiť práva obetí na účasť v trestnom konaní. Tieto sú vymedzené v [kapitole 02](#).

V rámci projektu Hlasy za spravodlivosť sa zistilo, že smernica o právach obetí sa na vnútroštátnej úrovni nedostatočne uplatňuje v prípade obetí so zdravotným postihnutím. V praxi len málo odborníkov plne chápe svoje povinnosti vyplývajúce z Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím.

Závazok presadzovať práva obetí so zdravotným postihnutím v súdnej sieni

Všetci aktéri v systéme trestného súdnictva zohrávajú zásadnú úlohu a majú osobitné povinnosti dodržiavať práva obetí so zdravotným postihnutím v súlade so smernicou Európskej únie o právach obetí a Dohovorom OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (UNCRC) v závislosti od štádia trestného konania. Medzi prierezové povinnosti všetkých pracovníkov trestného súdnictva patria:

- Povinnosť zaobchádzať s obeťami so zdravotným postihnutím s rešpektom a dôstojnosťou vrátane nediskriminácie obetí so zdravotným postihnutím z dôvodu zdravotného postihnutia, pohlavia, etnického pôvodu a veku;
- Povinnosť predchádzať rizikám sekundárnej a opakovanej viktimizácie, zavražďovania a odplaty a riešiť ich;
- Povinnosť prijať potrebné administratívne a procesné opatrenia na prispôbenie sa obetiam so zdravotným postihnutím počas celého trestného konania;
- Povinnosť poskytovať informácie a informovať o právach, konaní a prípade spôsobom, ktorý je pre obeť vhodný a zrozumiteľný.

Nesplnenie týchto povinností predstavuje diskrimináciu podľa Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím a porušenie smernice o právach obetí. Predovšetkým procesné úpravy, ako sú opísané v [kapitole 04, strana 18](#), sú povinnosťou vnútroštátnych orgánov zaručiť obetiam so zdravotným postihnutím rovnaký prístup k spravodlivosti a nepodliehajú testu "primeranosti" alebo "neprimeranej záťaže". Ako vysvetľuje Centrum pre zdravotné postihnutie a právo a politiku na Univerzite v Galway, "povinnosť poskytnúť takéto úpravy v kontexte prístupu k spravodlivosti "nemožno zmierniť argumentmi o primeranosti a rozsahu záťaže, ktorú by predstavovali pre povinné osoby²⁸, keďže poskytovateľmi takýchto úprav bude nevyhnutne štát alebo verejní činitelia zapojení do výkonu spravodlivosti".²⁹

Policajný a súdny personál

Prístupné informácie a účinná komunikácia

Vo fáze podávania oznámenia musí polícia a ďalší justiční pracovníci umožniť obetiam so zdravotným postihnutím oznámiť trestný čin a pochopiť konanie a svoje práva. Na tento účel by mali s obeťami so zdravotným postihnutím zaobchádzať s rešpektom, bez predsudkov a stereotypov a prijať všetky potrebné procesné úpravy, aby sa zabezpečila úplná prístupnosť konania. To zahŕňa fyzický prístup na policajnú stanicu alebo možnosti podať oznámenie alternatívnymi prostriedkami, ak architektúra budovy neumožňuje obetiam s poruchami pohybu prístup do budovy. To by sa mohlo uskutočniť na diaľku zhromažďovaním výpovedí na inom mieste, napríklad v dome obete alebo na bezpečnom mieste, ktoré rešpektuje súkromie obete. Okrem toho sa informácie musia poskytovať vo formátoch, ktoré sú prístupné osobe, ktorá ich prijíma, tak, aby im obeť rozumela. Najmä informácie o právach a konaní by sa mali poskytovať a vysvetľovať spôsobom, ktorý je zrozumiteľný pre obeť so zdravotným postihnutím, aby mohla klásť otázky.

[[Pre viac informácií o prístupnosti informácií pozri kapitolu 04 , strana 14](#)]

Preukázanie rešpektu obeti a zabezpečenie vhodných podmienok na podanie sťažnosti alebo oznámenia si môže vyžadovať pochopenie určitých aspektov špecifickej situácie obete a prístup k nej ako k jednotlivcovi s osobnými potrebami a preferenciami.

*Jedného popoludnia našla vnútornú silu a išla na policajnú stanicu. Natrafila na mladého policajta, ktorý bol veľmi zdvorilý a pomohol jej nahlásiť trestný čin. Prvé, čo jej policajt povedal, bolo: "J., čo sa deje? Ste dieťa nášho kolegu!"
"Vždy si našiel čas, aby ma vypočul, keď som prišla na policajnú stanicu."*

Obeť s psychosociálnou poruchou, Hlasy za spravodlivosť, "Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Bulharsku" (2022)

²⁸ Eilionóir Flynn a Anna Lawson, 'Disability and Access to Justice in the European Union: Implications of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities' (2013) 4 Európska ročenka práva zdravotne postihnutých 7.

²⁹ Eilionóir Flynn a kol., 'Access to Justice of Persons with Disabilities' (Centre for Disability Law and Policy at University of Galway 2019)

https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/CDLP-Finalreport-Access2JusticePWD.docx.

Polícia musí tiež poskytovať informácie o tom, ako získať prístup k podporným službám, právnej pomoci, vysvetlenia práv obetí, konania a spôsobu prístupu k podpore a ochrane. To by malo zahŕňať aj odporúčanie na služby na podporu obetí alebo prípadne na špecializované podporné služby.

[Pre viac informácií o službách podpory obetí pozri [kapitolu 08](#), strana **36**]

Identifikácia bariér

Polícia by mala zhromažďovať predbežné osobné údaje a informácie o trestnom čine a obeti vrátane identifikácie prekážok v trestnom konaní. Nie je povinnosťou, aby niekto hovoril alebo oznámil, ak má zdravotné postihnutie. Namiesto toho by malo byť zameranie na to, akým prekážkam osoba čelí pri prístupe k polícií, účasti na vyšetrovaní a účasti na pojednávaní.

[Pre viac informácií o bariérach prežívaných obeťami so zdravotným postihnutím pozri [kapitolu 03](#), strana **09**]

Individuálne posúdenie

Polícia môže iniciovať alebo sa podieľať na vykonaní individuálneho posúdenia v súlade so smernicou o právach obetí, a to najmä s cieľom určiť potrebné procesné úpravy v trestnom konaní a spôsob ich financovania a vykonávania. Multidisciplinárny prístup k individuálnemu posúdeniu bude dôležitý pre identifikáciu všetkej podpory a úprav. Môže zahŕňať účasť a vstupy služieb na podporu obetí, sociálnej práce a iných odborníkov, podpornej osoby alebo opatrovníka, rodinných príslušníkov, dôveryhodnej osoby a odborníkov na komunikáciu.

Posúdenie by sa malo vykonať v dialógu s obeťou a v prípade potreby využiť podporované rozhodovanie a sprostredkovateľa alebo facilitátora komunikácie. Tieto úlohy môžu vykonávať odborníci, rodinní príslušníci alebo opatrovníci, ale musí to byť so súhlasom obeť so zdravotným postihnutím.

[Pre viac informácií o individuálnom posúdení pozri [kapitolu 05](#), strana **22**]

[Pre viac informácií o podporovanom rozhodnutí pozri [kapitolu 04](#), strana **20**]

[Pre viac informácií o multidisciplinárnom prístupe ku podpore obetí so zdravotným postihnutím pozri [kapitolu 07](#), strana **31**]

Procesné úpravy

V štádiu vyšetrovania a súdneho konania by mali policajní a súdni pracovníci podporovať vykonávanie procesných úprav, aby sa zabezpečilo, že obeť so zdravotným postihnutím môžu komunikovať s právnikom, ako aj s prokurátorom a sudcom. V koordinácii so sociálnymi pracovníkmi a manažérmi prípadov musia justiční a súdni úradníci zabezpečiť, aby boli k dispozícii tlmočníci a iní odborníci, ktorí uľahčujú komunikáciu s obeťami so zdravotným postihnutím. Ak je do vypočúvania obeť zapojená polícia, zabezpečte vhodnú komunikáciu a fyzické prostredie tým, že s ňou vopred naplánujete vypočúvanie.

[Pre viac informácií o procesných úpravách pozri [kapitolu 04](#), strana **18**]

[Pre viac informácií o efektívnej komunikácii pozri [kapitolu 04](#), strana **17**]

Prokurátori a sudcovia

Vo fáze vyšetrovania, prípravného konania a súdneho konania sú prokurátori a sudcovia povinní zaručiť práva obetí so zdravotným postihnutím na účasť. V prvom rade musia zabezpečiť, aby bol vykonaný a v prípade potreby prispôsobený proces individuálneho posúdenia, s cieľom identifikovať prekážky v trestnom konaní a spôsoby ich prekonania. Mali by zabezpečiť prijatie identifikovaných procesných úprav. Úpravy môžu mať rôznu podobu a

môžu si vyžadovať úpravy týkajúce sa: spôsobu vedenia prípadu; spôsobu vedenia pojednávania a výsluchov; spôsobu plánovania pojednávania; spôsobu používania miestností, zariadení a vybavenia.

Musia tiež uznať odborníkov a iné osoby, ktoré majú úlohu pri uľahčovaní komunikácie s obeťami so zdravotným postihnutím. Môžu to byť rodinní príslušníci, opatrovníci, sociálni pracovníci a podpora obetí, ale musí to byť osoba, ktorej obeť dôveruje. Súd môže rozhodnúť, že je potrebné uľahčenie komunikácie, a to sa môže uskutočniť osobne, alebo prostredníctvom videospojenia. Ak má obeť opatrovníka, tento nemôže konať alebo hovoriť v mene obete so zdravotným postihnutím. Komunikácia musí byť udržiavaná so samotnou obeťou, aj keď sa vyžaduje sprostredkovanie treťou osobou alebo zariadením. Všetky strany musia vždy zabezpečiť, aby želania opatrovníka nenahradili vôľu a preferencie obete. Musia sa prijať všetky potrebné opatrenia na zabezpečenie podpory obete pri vyjadrovaní jej vôľu a preferencií.

Zaujímavé pre mňa bolo, že počas celej prípravnej fázy nebola obeť vypočutá, dokonca ani ako svedok, ani nebola osobne informovaná o žiadnych právach. Informácia o právach bola podaná štandardným spôsobom prostredníctvom oznámenia adresovaného jeho opatrovníkovi, ktorý bol osobou bez akéhokoľvek citového alebo iného vzťahu k pacientovi, išlo o zamestnanca domova sociálnej starostlivosti, v ktorom obeť bývala, teda nebol nijako zainteresovaný... formálne bolo zaznamenané, že niekto bol informovaný, ale bol dostatok informácií o tom, že táto osoba nebola s obeťou v žiadnom kontakte.

Rozhovor so sudcom, Hlasy za spravodlivosť, "Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Bulharsku" (2022) strana 29

Informovanie o rozhodnutiach prijatých počas trestného konania je obzvlášť dôležité. Patrí sem aj rozhodnutie o začatí alebo ukončení trestného stíhania, ako aj konečný verdikt v súdnom konaní. Existujú rôzne príklady toho, ako sudcovia a sudy komunikujú rozsudok, napríklad prostredníctvom sudcov, ktorí píšú rozhodnutia v zrozumiteľnom jazyku.³⁰ Vypracovanie zhrnutí v jednoduchom jazyku na konci súdneho konania uľahčuje pochopenie toho, čo sa v konaní stalo.³¹ Ďalším postupom, ktorý napomáha porozumeniu a komunikácii, je organizovanie rozhovorov na upokojenie bezprostredne po výsluchu s cieľom vysvetliť, čo sa bude diať ďalej v trestnom konaní.³²

³⁰ Pozri napr. v Spojenom kráľovstve: Jack (A Child : care and placement orders) [2018] EWFC B12; Dorset Council v A (Residential Placement: Lack of Resources) [2019] EWFC 62 (10. októbra 2019) <<https://www.bailii.org/ew/cases/EWFC/OJ/2018/B12.html>>.

³¹ Táto prax je prítomná v Austrálii: Victoria Legal Aid, 'Submission to the Office of the High Commissioner for Human Rights: Article 13 – Access to Justice, Convention on the Rights of Persons with Disabilities' (10 May 2017) <<https://www.legalaid.vic.gov.au/sites/default/files/vla/vla-submission-to-the-office-of-the-high-commissioner-for-human-rights-article-13.docx>>.

³² Pozri napr. Medzinárodný trestný súd, 'Rules of Procedure and Evidence' <<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Rules-of-Procedure-and-Evidence.pdf>>.

Právnicki

Právnicki môžu zastupovať obeť so zdravotným postihnutím. To môže závisieť od dostupnosti právnej pomoci, spôsobu, akým sa chce obeť so zdravotným postihnutím zúčastniť, a od jej formálnej úlohy v konaní. Obete by mali byť informované svojím právnikom alebo iným odborníkom o tom, ako získať prístup k právnej pomoci. Právny zástupca by mal konať s cieľom chrániť práva obeť počas celého trestného konania a zabezpečiť, aby sa dodržiavali povinnosti systému trestného súdництва stanovené v smernici o právach obeť a Dohovore o právach osôb so zdravotným postihnutím. Právny zástupca môže mať zásadný význam pri zabezpečovaní toho, aby obeť so zdravotným postihnutím bola plne informovaná a chápala konanie a to, čo sa od nej vyžaduje a očakáva v jej určenej úlohe, či už ako svedka alebo účastníka konania.

Advokáti musia konať na základe pokynov obeť so zdravotným postihnutím. V praxi to môže zahŕňať spoluprácu s komunikačným facilitátorom. Ak je prítomný opatrovník a komunikácia prebieha prostredníctvom opatrovníka, musí sa rešpektovať právna spôsobilosť osoby so zdravotným postihnutím. Na tento účel musia právnicki pochopiť situáciu svojho klienta vrátane vzťahu medzi obeťou a jej opatrovníkmi, jej preferovaných spôsobov komunikácie a jej podpornej siete. Advokát musí v prvom rade podporovať prejav a riadiť sa vôľou a preferenciami svojich klientov. Medzi rôzne praktické kroky, ktoré odborníci navrhli pre právnickov:

- Spolupracovať so sociálnymi pracovníkmi a službami na podporu obeť s cieľom identifikovať a poskytnúť potrebnú podporu. Advokáti sa môžu podieľať na individuálnom posúdení;
- Zabezpečiť, aby boli po dohode s obeťou identifikované procesné úpravy a aby boli počas súdneho konania riadne realizované tak, aby sa obeť mohli zúčastniť konania;
- Podporiť obeť, aby pochopila jednotlivé kroky trestného konania a svoju úlohu v každej fáze, aby obeť poznala súdnu sieň a rôzne úlohy na súde, ako sa môže pripraviť na podanie svedectva, ako požiadať o podporu, ktorú potrebuje, alebo informovať súd, ak potrebuje procesné úpravy. To bude pravdepodobne zahŕňať úzku spoluprácu so službami na podporu obeť alebo so sociálnym pracovníkom, rodinou alebo opatrovníkmi;
- Informovať obeť o všetkých rozhodnutiach prijatých v jej prípade a o tom, ako môže obeť rozhodnutia včas napadnúť;
- Ak má obeť opatrovníka, právny zástupca musí vždy rešpektovať právnu spôsobilosť obeť a riadiť sa pokynmi svojho klienta, obeť. V prípade potreby by mal advokát zabezpečiť uľahčenie komunikácie, aby sa zabezpečila účinná komunikácia;
- Informovať obeť o konečnom verdikte a všetkých dôsledkoch, ktoré pre ňu má.

07 Sociálna práca a multidisciplinárne tímy – úlohy a zodpovednosť

V projekte Hlasy pre spravodlivosť bola hlboká absencia osôb so zdravotným postihnutím, ktoré by uplatňovali svoje práva na účasť ako obeť a svedkovia v justičnom systéme v členských štátoch Európskej únie, opísaná ako "prázdny priestor". Sociálni pracovníci, opatrovníci a iné osoby, ktoré pracujú s osobami so zdravotným postihnutím alebo sú s nimi v kontakte, majú profesionálnu zodpovednosť podporovať obeť trestných činov so zdravotným postihnutím, aby pochopili svoje práva a zúčastnili sa na systéme spravodlivosti, aby sa otvoril "prázdny priestor", aby boli obeť so zdravotným postihnutím viditeľné a aktívne. Týmto spôsobom môžu profesionáli potenciálne zmeniť skúsenosti obeť so zdravotným postihnutím a zabezpečiť, aby mali vedomosti a podporu, ktorú potrebujú na oznámenie trestného činu, na odpovede na otázky, na pochopenie procesu vyšetrovania a na účasť na súdnom pojednávaní a súdnom procese.

V projekte Hlasy za spravodlivosť bola zásadná absencia osôb so zdravotným postihnutím, ktoré by uplatňovali svoje práva na účasť ako obeť a svedkovia v justičnom systéme v členských štátoch Európskej únie, opísaná ako "prázdny priestor". Sociálni pracovníci, opatrovatelia a iné osoby, ktoré pracujú s osobami so zdravotným postihnutím alebo sú s nimi v kontakte, majú odbornú zodpovednosť podporovať obeť trestných činov so zdravotným postihnutím, aby pochopili svoje práva a zúčastnili sa na systéme spravodlivosti, aby sa otvoril "prázdny priestor", aby boli obeť so zdravotným postihnutím viditeľné a aktívne. Týmto spôsobom môžu profesionáli potenciálne zmeniť skúsenosti obeť so zdravotným postihnutím a zabezpečiť, aby mali vedomosti a podporu, ktorú potrebujú na oznámenie trestného činu, na odpovede na otázky, na pochopenie procesu vyšetrovania a na účasť na súdnom pojednávaní a súdnom procese.

Rozhovor s právníkom, Hlasy za spravodlivosť, "Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Česku" (2022) strana 39

Identifikácia trestného činu

*Nikdy ju nenapadlo nahlásiť to, čo sa deje, polícii.
[...] Nikdy si nepredstavovala, že ide o nejaký trestný čin, "nevedela som, že je to niečo, čo by som mala nahlásiť". Takisto nevedela, ako to dokáže, a bála sa, že by ju mohli nazvať "prostitútkou", "bláznom", "tá stigma, viete".*

Obet' sexuálneho zneužívania s psychosociálnou poruchou, Hlasy za spravodlivosť, "Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Bulharsku" (2022)

Sociálni pracovníci, opatrovatelia a iné osoby, ktoré sú v pravidelnom kontakte s osobami so zdravotným postihnutím, si môžu ako prví všimnúť, že mohlo dôjsť k trestnému činu. Dôvodom môže byť zjavná ujma, napríklad telesná ujma osoby alebo ujma na jej majetku. Nezvyčajné alebo nevyspytateľné správanie, nevysvetliteľný strach alebo nervozita môžu byť tiež znakom toho, že niečo nie je v poriadku a že osoba sa mohla stať obeťou trestného činu.

Obet' so zdravotným postihnutím sa môže so svojou sťažnosťou alebo obavami z ujmy, ktorú utrpela, obrátiť najprv na opatrovníka alebo sociálneho pracovníka. Niektoré osoby so zdravotným postihnutím sú odkázané na starostlivosť iných a majú len malú moc nad vlastným životom, či už v ústave alebo v domácom prostredí. Možno si neuvedomujú, že sú obeťou trestného činu, ktorý môžu oznámiť, alebo potrebujú poradiť, ako podozrenie z trestného činu oznámiť. Odborníci v oblasti sociálnej práce a iní pracovníci majú povinnosť zabezpečiť, aby ľudia so zdravotným postihnutím boli v bezpečí a mali podporu. Môžu mať tiež zákonnú povinnosť nahlásiť podozrenie z trestného činu. V takom prípade by sa to malo robiť na základe pokynov osoby so zdravotným postihnutím a s jej plným vedomím a pochopením situácie.

Trestné činy v zariadeniach

Trestné činy za zatvorenými dverami sa obzvlášť ťažko identifikujú a vyšetrujú. Inštitúcie pre osoby so zdravotným postihnutím často fungujú ako izolované, samostatné subjekty v spoločnosti. Pre odborníkov môže byť náročné dostať sa do nich a monitorovať ich a pre obyvateľov môže byť nemožné ich opustiť. Výskum v rámci projektu Hlasy za spravodlivosť poukázal na nedostatky pri oznamovaní, riešení a objasňovaní trestných činov v ústavoch. Zneužívanie, násilie, krádeže a iné trestné činy sa často minimalizujú alebo sa nechápu ako dostatočne dôležité na to, aby ich zamestnanci a obyvatelia nahlasovali. Obete so zdravotným postihnutím často nie sú informované o svojich právach a nie sú podporované pri presadzovaní svojich práv. Okrem toho postupy nie sú jasné, nahlásenie trestného činu môže trvať dlho, obeť môžu zažiť odvetu zo strany páchatel'ov alebo môžu byť zastrášané, aby trestný čin nenahlásili. Inštitúcie môžu uprednostniť riešenie situácie ako interného problému pred otvorením vyšetrovania. Väčšina prípadov podozrení z trestných činov v inštitúciách sa nedostane k príslušným orgánom.

Multidisciplinárna práca v systéme trestného súdnictva

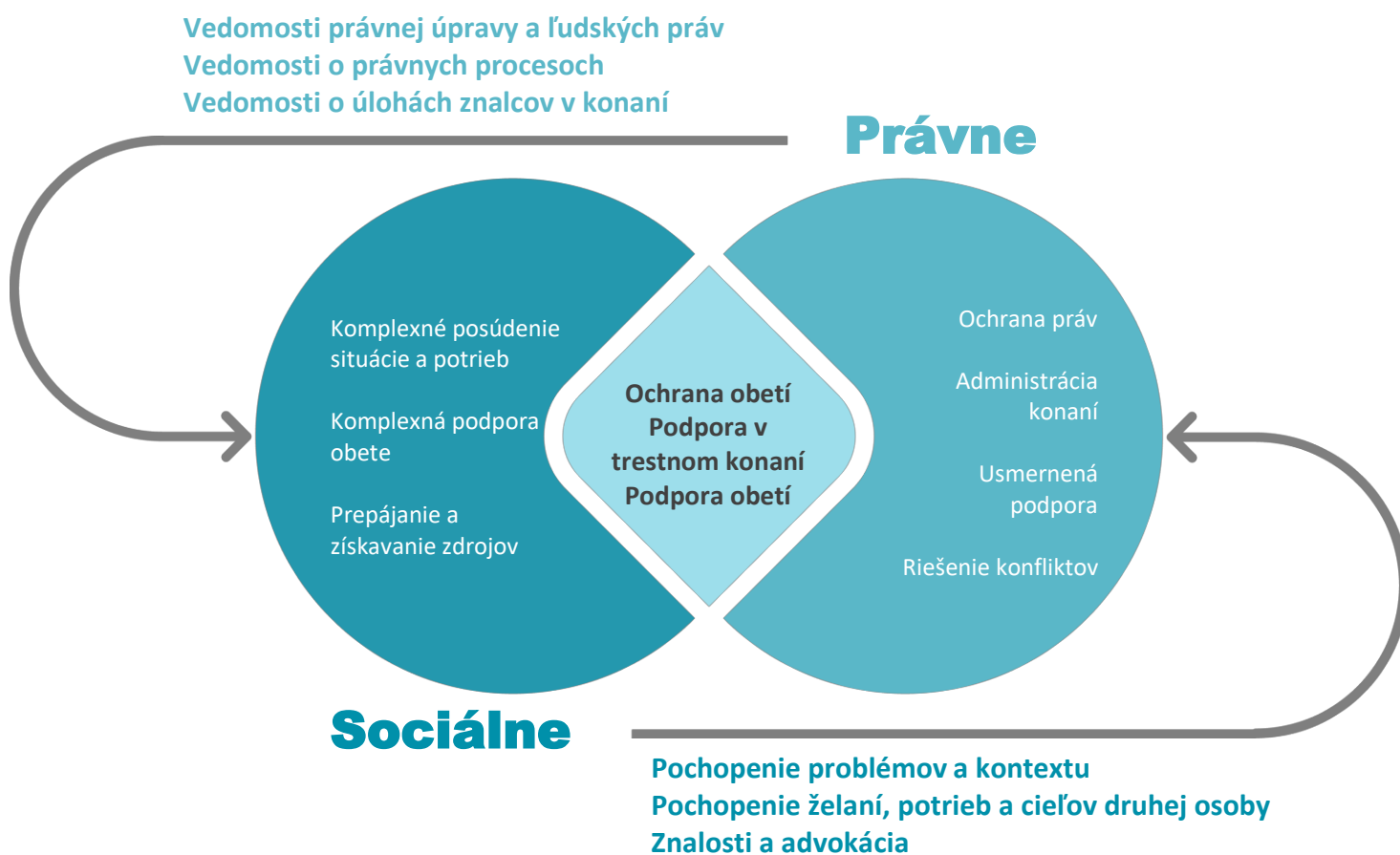
Pre osoby so zdravotným postihnutím, ktoré sú obeťami trestných činov, je nevyhnutná spolupráca medzi sociálnymi pracovníkmi, službami na podporu obetí a právnikmi. Všetky tri profesie zohrávajú dôležitú úlohu pri podpore a ochrane jednotlivcov v zraniteľných situáciách, ale zároveň prinášajú veľmi odlišné odborné znalosti s rôznymi cieľmi. Sociálna

práca sa zameriava predovšetkým na riešenie príčin a dôsledkov problémov ľudí. Právni odborníci sa zároveň zameriavajú na riešenie sociálnych konfliktov a dosiahnutie spravodlivosti a podpora obetí uľahčuje a umožňuje obetiam prístup k spravodlivosti a zároveň minimalizuje ďalšie škody.

Spolupráca sociálnych pracovníkov, právnych expertov a služieb na podporu obetí je dôležitá pre lepšie pochopenie situácie obetí trestných činov a riadenie súdneho procesu. Takáto spolupráca môže významne prispieť k ochrane obetí, podporiť ich v súdnych konaniach a pomôcť znížiť následky trestných činov.

Vzhľadom na počet a rozsah prekážok a výziev, ktorým čelia obeť so zdravotným postihnutím pri prístupe k spravodlivosti, uvedených v [kapitole 03](#), je obzvlášť dôležité prijať multidisciplinárny prístup pri posudzovaní a poskytovaní podpory. To môže zahŕňať vytvorenie multidisciplinárneho tímu, ktorý zahŕňa prepojenie, koordináciu a spoločnú prácu odborníkov z rôznych oblastí. Prostredníctvom multidisciplinárnej práce si rôzni odborníci vymieňajú poznatky, informácie, zdroje a názory na riešenie konkrétnych a zložitých problémov. Úspešná multidisciplinárna práca sa vyznačuje tým, že odborníci preberajú rôzne úlohy a zodpovedajú za svoju oblasť a úlohy. Aby multidisciplinárny tím pracoval efektívne, vyžaduje si jasnú koordináciu a vedenie. Mala by existovať jedna osoba, na ktorú sa obeť môže vždy obrátiť a ktorá je zodpovedná za to, aby sa spojil správny tím s potrebnými odbornými znalosťami a právomocami.

Diagram: Prvky multidisciplinárnej tímovej práce

Multidisciplinárny prístup musí zabezpečiť, aby sa rešpektovala vôľa a preferencie osoby, čo účinne pomáha vyrovnávať nerovnováhu moci, ktorá existuje v justičnom systéme a ktorú obeť trestných činov často veľmi pociťujú. Podpora sa musí určiť a poskytovať v dialógu s obeťou a podľa jej pokynov.

Spojenie s odborníkmi a špecializovanými službami

Existuje celý rad špecializovaných služieb a odborníkov, ktorí môžu byť zdrojom informácií a môžu prispieť k multidisciplinárnemu prístupu, vrátane:

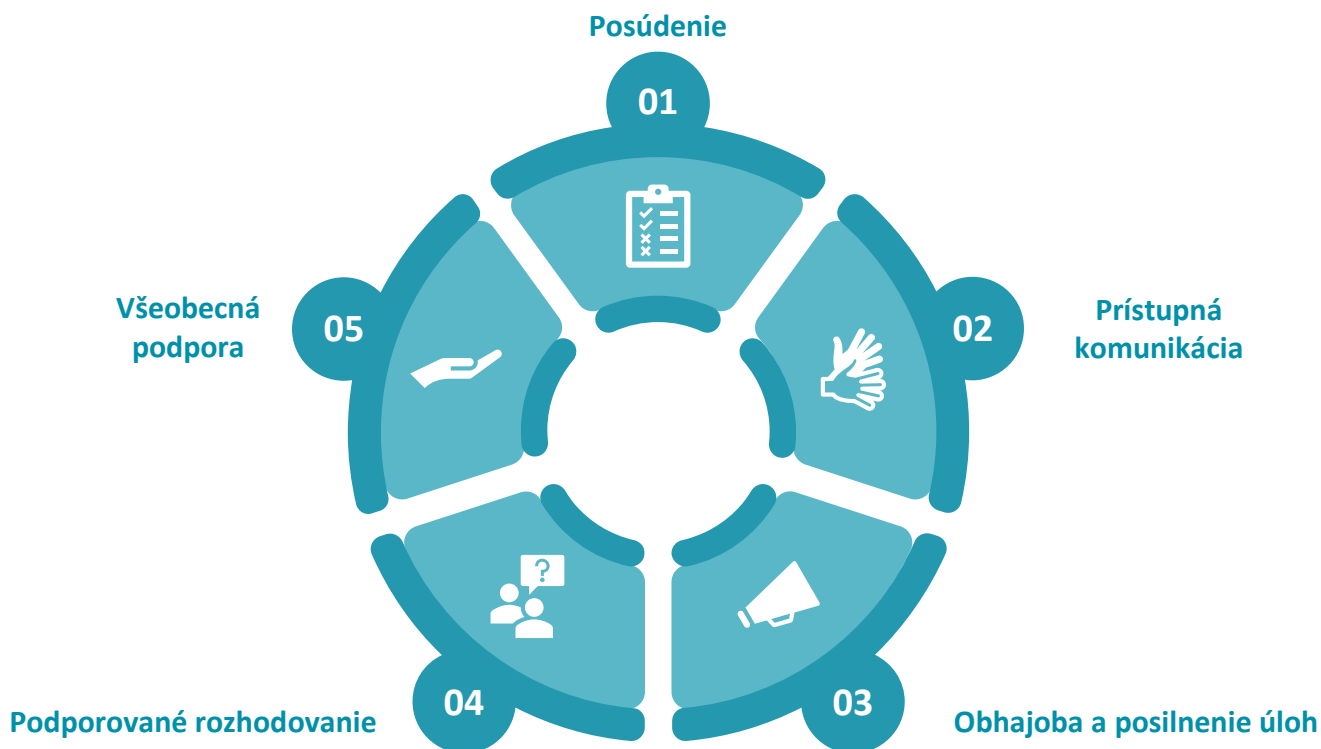
- Služby na podporu obetí;
- Špecializované služby na podporu obetí – napríklad pre obeť trestných činov z nenávisťi, obchodovania s ľuďmi, rodovo podmieneného násillia;
- Špecializovaní právnici alebo právne služby (vrátane bezplatnej alebo cenovo dostupnej právnej pomoci a zastupovania);
- Sprostredkovateľov v oblasti spravodlivosti a odborníkov na komunikáciu, ktorí by mohli uľahčiť a potvrdiť komunikáciu s obeťami so zdravotným postihnutím;
- Všeobecné podporné služby pre osoby so zdravotným postihnutím;
- Skupiny a organizácie zamerané na sebaobhajobu alebo vzájomnú podporu.

Rámec pre posudzovanie a poskytovanie podpory

Individuálne posúdenie je základom pre identifikáciu a zavedenie toho, čo je potrebné pre obeť so zdravotným postihnutím, aby mala prístup k spravodlivosti. Napriek tomu sa v praxi, ako je uvedené na strane 22, individuálne posúdenia často nevykonávajú systematicky alebo dôsledne. Cieľom tejto časti je poskytnúť rámec a usmernenie, ako pristupovať k individuálnemu posúdeniu. Zahŕňa to, ako identifikovať prekážky, ako posúdiť, aká individuálna podpora a úpravy sú potrebné, a ako ich zaviesť. Príspevok sociálnych pracovníkov k tomuto procesu môže byť nasledovný:

- Pomôcť zabezpečiť, aby obeť so zdravotným postihnutím pochopili svoje právo na posúdenie. To môže zahŕňať spoluprácu so službami na podporu obetí a/alebo právnymi odborníkmi, vrátane orgánov činných v trestnom konaní;
- Informovať príslušné orgány vrátane orgánov činných v trestnom konaní a súdov o význame individuálneho posúdenia pri určovaní toho, ako odstrániť prekážky brániace spravodlivosti, aké procesné úpravy sú potrebné a aká podpora môže byť potrebná. Ide o dôležitý spôsob, ktorým si orgány môžu splniť svoju zákonnú povinnosť zabezpečiť obeťam so zdravotným postihnutím prístup k spravodlivosti;
- Podporovať a uľahčovať multidisciplinárny prístup, ktorý môže zabezpečiť, aby sa individuálna situácia obeť so zdravotným postihnutím posudzovala komplexne a aby sa jej vyhovelo v celom procese trestného súdnicva. V rôznych bodoch procesu môžu byť potrebné rôzne odborné znalosti a multidisciplinárny prístup pomôže riešiť meniace sa potreby jednotlivých obetí a meniace sa požiadavky konkrétneho bodu procesu súdnicva.

Diagram: Rámec pre posudzovanie a poskytovanie podpory obetiam so zdravotným postihnutím

Vyššie uvedený rámec znázorňuje typy podpory, ktoré sú potrebné pre obeť so zdravotným postihnutím, so zámerom, aby sa obeť zúčastňovali na súdnom systéme a mali v ňom možnosť vyjadriť svoj názor.

Zodpovednosť za posúdenie, prístup a koordináciu podpory sa líši a závisí od vnútroštátneho kontextu. Sociálni pracovníci, ktorí sú v kontakte s osobami so zdravotným postihnutím, najmä tí, ktorí majú odborný vzťah s obeťou so zdravotným postihnutím, budú zohrávať kľúčovú úlohu vo všetkých aspektoch individuálneho posudzovania a poskytovania podpory.

Posúdenie

Sociálni pracovníci zohrávajú úlohu pri zabezpečovaní toho, aby sa individuálne posúdenie v justičnom systéme uskutočnilo a aby bolo vykonané profesionálne a multidisciplinárne. Môžu určiť potrebné odborné znalosti, dať dohromady a koordinovať multidisciplinárny podporný tím.

[Pre viac informácií o individuálnom posúdení pozri [kapitolu 05](#), strana **22**]

Prístupná komunikácia

Sociálni pracovníci môžu byť prvými odborníkmi, s ktorými obeť so zdravotným postihnutím hovorí alebo informuje o spôsobenej ujme alebo možnom trestnom čine. Sociálni pracovníci potom môžu obeť informovať o ich právach, nasmerovať ich na služby podpory obetí a špecializované služby a poskytnúť im priamu podporu pri oznámení trestného činu.

[Pre viac informácií o prístupných informáciách a účinnej komunikácii pozri [kapitolu 04](#), strana **15**]

Obhajoba a posilnenie úloh

Odborná príprava a hodnoty sociálnej práce zdôrazňujú ľudské práva ľudí, ktorí sa môžu ocitnúť na okraji spoločnosti alebo nie sú braní vážne, okrem iného aj z dôvodu zdravotného postihnutia. Sociálni pracovníci môžu zohrávať úlohu pri informovaní ľudí o ich právach, aby boli schopní lepšie žiadať a zastupovať svoje vlastné záujmy. Patrí sem aj informovanie osôb, s ktorými sú obeť v kontakte, o ich povinnosti zaručiť práva obetí so zdravotným postihnutím. To by zahŕňalo podporné služby, právnikov, odborníkov v oblasti práva a orgány činné v trestnom konaní.

Podporované rozhodovanie

Podporované rozhodovanie je dôležitým nástrojom a zručnosťou, ktorú môžu sociálni pracovníci využiť na to, aby pomohli zabezpečiť zachovanie právnej spôsobilosti osôb so zdravotným postihnutím a aby osoby so zdravotným postihnutím boli schopné prijímať vlastné rozhodnutia v rámci súdneho procesu.

[Pre viac informácií o podporovanom rozhodovaní pozri [kapitolu 04](#), strana **20**]

Všeobecná podpora

Obeť trestných činov trpia ujmu, vrátane fyzickej, duševnej alebo emocionálnej ujmy alebo ekonomickej straty. To môže predstavovať veľkú záťaž pre osoby so zdravotným postihnutím, ktoré nemajú spoločenskú moc (najmä tie, ktoré žijú v ústavoch) a ktoré nemajú dostatok finančných a iných zdrojov. Negatívne skúsenosti a zdĺhavé trestné konania navyše môžu mať vplyv aj na ich zdravie a okolnosti. Sociálna práca musí poskytovať podporu pred, počas a po konaní. Hoci má trestné konanie vplyv, predstavuje len malú časť života človeka. Sociálni pracovníci sa musia zaoberať aj zmierňovaním následkov trestného činu a predchádzaním budúcim rizikám.

08 Služby podpory pre obeť – úlohy a zodpovednosť

Zložitosť a formálnosť systému trestného súdnictva znamená, že služby na podporu obetí majú zásadný význam pre pomoc obetiam pri orientácii v súdnom procese a pre vypočutie ich hlasu. Služby na podporu obetí prinášajú aj osobitné odborné znalosti o traume a vplyve trestného činu na jednotlivca a dokážu poskytnúť praktickú a citlivú podporu, aby sa obeť mohla lepšie vyrovnáť so situáciou.

V rámci národného výskumu projektu Hlasy pre spravodlivosť sa však zistilo len málo príkladov účinnej podpory obetí so zdravotným postihnutím zo strany služieb na podporu obetí. Ak sa podpora poskytla, bolo to skôr vďaka vedomostiam a činnosti konkrétneho jednotlivca, než vďaka tomu, že by existovala dostupná a profesionálna služba pre obeť so zdravotným postihnutím. Pre obeť konkrétnych trestných činov, ako je obchodovanie s ľuďmi, trestné činy z nenávisťi a rodovo podmienené násilie, môžu byť k dispozícii špecializované služby. Tie však často nie sú dostatočne vybavené na podporu konkrétnych okolností obetí so zdravotným postihnutím. Ako uviedla pracovníčka organizácie na podporu žien v Česku:

Ženy s mentálnym alebo psychosociálnym postihnutím sa na nás v skutočnosti neobracajú. Dá sa povedať, že veľmi málo. A my sa môžeme čudovať prečo. Prečo sa nemôžu dostať ani k tejto poradenskej službe. Alebo je to určite podnet aj pre nás. Pre nás je potom otázka, nakoľko by sme boli schopní poskytovať službu tak, aby bola dobre dostupná. Teraz si myslím o klientovi so zrakovým postihnutím, že je celkom dobrý spôsob, ako to riešiť. Ale pri mentálnom alebo psychosociálnom postihnutí by som nevedela, ako postupovať. Musím priznať, že služba nie je až taká prístupná...

Voices for Justice, 'Victims of crime with disabilities in Czechia' (2022) s. 45

V snahe o vytvorenie prístupu k spravodlivosti, ktorý by sa viac zameriaval na obeť, sa v smernici Európskej únie o právach obetí priznáva hlavná úloha a povinnosti službám na podporu obetí. Tieto úlohy sú podrobne opísané v článkoch 8 a 9 smernice ako právo na prístup k službám na podporu obetí a právo na podporu zo strany služieb na podporu obetí, a rovnako ako v prípade všetkých práv obsiahnutých v smernici, aj v prípade obetí so zdravotným postihnutím:

- Bezplatné a dôverné podporné služby a špecializované podporné služby, ktoré sú "v záujme obetí pred trestným konaním, počas neho a primeraný čas po ňom" (článok 8 ods. 1);
- Prístup k podporným službám pre obeť nezávisí od toho, či obeť podá formálnu sťažnosť orgánom;

- Podporné služby by mali zahŕňať minimálne tieto služby:
 - informácie o ich právach ako obeť;
 - ako získať prístup k systémom odškodnenia;
 - informácie o ich úlohe v trestnom konaní vrátane prípravy na účasť na súdnom konaní;
 - informácie o špecializovaných podporných službách a v prípade potreby aj odporúčanie na ne;
 - emocionálnu a/alebo psychologickú podporu;
 - poradenstvo o rizikách a prevencii sekundárnej a opakovanej viktimizácie.

Cieľom tejto kapitoly je poskytnúť usmernenia o osobitnej úlohe, ktorú by mali a môžu zohrávať služby na podporu obetí so zdravotným postihnutím, a v spojení s predchádzajúcimi kapitolami o tom, ako poskytovať podporu a pomoc obetiam so zdravotným postihnutím.

Poskytovanie prístupnej podpory a informácií

Služby na podporu obetí môžu byť pre obeť so zdravotným postihnutím prvým alebo včasným kontaktom. Preto je veľmi dôležité, aby boli podporné služby dostupné a mohli poskytnúť potrebnú podporu. Je pravdepodobné, že sa to bude týkať aj ďalších odborníkov a poskytovateľov služieb; môže sa to týkať aj rodinných príslušníkov, priateľov a iných osôb, ktoré sú v kontakte s osobami so zdravotným postihnutím.

Obete so zdravotným postihnutím čelia pri snahe získať prístup k podporným službám vo všeobecnosti a najmä k justičnému systému viacerým prekážkam. Nasledujúce prekážky sú uvedené v Medzinárodných zásadách a usmerneniach OSN o prístupe k spravodlivosti pre osoby so zdravotným postihnutím, 2020:

- Obmedzenia vo výkone právnej subjektivity;
- Nedostatočný fyzický prístup k justičným zariadeniam, ako sú súdy a policajné stanice;
- Nedostatok prístupnej dopravy do týchto zariadení a z nich;
- Prekážky v prístupe k právnej pomoci a zastupovaniu;
- Nedostatok informácií v prístupných formátoch;
- Paternalistické alebo negatívne postoje spochybňujúce schopnosti osôb so zdravotným postihnutím zúčastňovať sa na všetkých fázach výkonu spravodlivosti;
- Nedostatočná odborná príprava odborníkov pracujúcich v oblasti spravodlivosti.

[Pre viac informácií o prekážkach, s ktorými sa stretávajú obeť so zdravotným postihnutím, pozri [kapitolu 03, strana 09](#)]

Úloha podpory obetí pri prekonávaní týchto prekážok spočíva v:

- Emocionálnej a/alebo psychologickkej podpore, ktorá závisí od efektívnej obojstrannej komunikácie s obeťami so zdravotným postihnutím.
- Prístupných informácií o ich právach a justičnom systéme, napríklad jednoduché čítanie, jednoduchý jazyk, zvukové záznamy, Braillovo písmo a posunkový jazyk. Ak nie je k dispozícii vhodný prístupný formát, podpora obetí môže pri komunikácii s obeťami spolupracovať so sociálnymi pracovníkmi, odborníkmi na komunikáciu, rodinnými

príslušníkmi, organizáciami poskytujúcimi služby pre osoby so zdravotným postihnutím a sebaobhajcami.

[Pre viac informácií o prístupných informáciách a efektívnej komunikácii, pozri [kapitolu 04](#), strana **15**]

Uskutočnenie individuálneho posúdenia

Služby na podporu obetí môžu v rámci vlastného procesu vykonať individuálne posúdenie s cieľom identifikovať potreby jednotlivých obetí a poskytnúť im náležitú podporu. Takéto individuálne posúdenie sa môže vykonať aj v rámci povinností stanovených v smernici o právach obetí podľa článkov 22 a 23 pre posúdenie potrieb obete v oblasti ochrany v procese trestného súdnictva, ale nie výlučne.

V praxi je pre obeť so zdravotným postihnutím individuálne posúdenie neoceniteľným procesom na určenie prekážok a toho, aká podpora a procesné úpravy sú potrebné na zabezpečenie prístupu k službám na podporu obetí a k justičnému systému. Pre orgány podpory obetiam a justičné orgány je individuálne posúdenie dôležitým nástrojom, vďaka ktorému vedia, čo majú zaviesť, aby boli schopné plniť svoje zákonné povinnosti voči obetiam so zdravotným postihnutím.

[Pre viac informácií o individuálnom posúdení, pozri [kapitolu 05](#), strana **22**]

Prispievanie k multidisciplinárnemu prístupu

Multidisciplinárny prístup je kľúčový pre obeť so zdravotným postihnutím, ktorých životné okolnosti, potreby a prekážky sú často zložité. Služby na podporu obetí a špecializované podporné služby pre obeť môžu byť súčasťou multidisciplinárneho tímu alebo prístupu pri práci s obeťou so zdravotným postihnutím. Služby na podporu obetí môžu iniciovať a/alebo koordinovať multidisciplinárny tím, čo však závisí od mandátu odborníkov v systéme trestnej justície. Pracovník podpory pre obeť môže tiež pôsobiť ako hlavný kontakt pre obeť pri jej účasti v systéme spravodlivosti.

[Pre viac informácií o multidisciplinárnych tímoch, pozri [kapitolu 07](#), strana **31**]

Uľahčenie prístupu k procesným úpravám

Služby na podporu obetí môžu pôsobiť ako sprostredkovateľ, ktorý spolupracuje s obeťami so zdravotným postihnutím a odborníkmi v justičnom systéme. Zameriavajú sa na zabezpečenie riadneho pochopenia prekážok prístupu s príslušnými zodpovednými orgánmi a na poskytovanie procesných úprav a individuálnej podpory. Môže ísť o orgány činné v trestnom konaní, právnikov, prokurátorov, súdnych úradníkov a sudcov. Podobne môže podpora obetí úzko spolupracovať s právnymi odborníkmi a úradníkmi s cieľom pomôcť pri spôsobe poskytovania potrebnej podpory a jej prehodnocovaní tak, aby bola podpora včasná a relevantná vzhľadom na štádium trestného procesu a konania, ako aj na konkrétne potreby jednotlivca a prekážky.

Poskytoval som podporu klientovi s mentálnym postihnutím, ktorý bol obeťou dlhodobého finančného zneužívania a neskôr dokonca únosu a pozbavenia osobnej slobody. Vedel som, že bude potrebovať citlivý prístup, preto som vopred informoval políciu. Bolo mi povedané, že prípad musíme nahlásiť okresnému úradu. Vopred som požiadal, aby nám bol pridelený empatický policajt. Policajt bol naozaj dobrý - nedal najavo nedôveru k obeti, vypočúval ju spôsobom, ktorý ju upokojoval, robil prestávky.

Pracovník podpory obetí, Voices for Justice, 'Victims of crime with disabilities in Czechia' (2022) strana 45

Táto sprostredkovateľská úloha môže byť rozhodujúca pre umožnenie prístupu obeť so zdravotným postihnutím k spravodlivosti a pomoc príslušným orgánom pri plnení ich povinnosti rešpektovať práva obetí so zdravotným postihnutím na prístup k spravodlivosti.

[Pre viac informácií o procesných úpravách a podporovanom rozhodovaní, pozri [kapitolu 04](#), strana **18**]

09 Iné zdroje – kde nájsť pomoc a podporu

Informácie špecifické pre jednotlivé krajiny

- Informácie špecifické pre danú krajinu;
- Služby na podporu obetí;
- Podporné služby špecifické pre jednotlivé trestné činy (napr. rodovo podmienené násilie, obchodovanie s ľuďmi, trestné činy z nenávisti);
- Organizácie pre práva osôb so zdravotným postihnutím a ľudské práva;
- Organizácie osôb so zdravotným postihnutím: môžu zahŕňať organizácie vzájomnej podpory alebo sebaobhajoby/neformálne skupiny;
- Odborníci a experti, ako sú sociálni pracovníci, psychológovia, lekári, učitelia a odborníci na komunikáciu.

Hlasy za spravodlivosť

Všetky materiály k projektu vrátane záznamov z konferencií sú k dispozícii na: <https://validity.ngo/projects-2/voices-for-justice/>.

Národné správy

Všetky národné správy sú k dispozícii v angličtine, v národnom jazyku a v angličtine Easy-to-Read:

Bulharsko	Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Bulharsku https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-Bulgaria-en-220426-1.pdf
Chorvátsko	Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Chorvátsku https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-Croatia-en-220421.pdf
Česko	Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Česku https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-CZ-en-2-220422.pdf
Litva	Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Litve https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-litvan-en-2-220426-1.pdf

Rumunsko	Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Rumunsku https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-Romania-en-220427.pdf
Slovensko	Obete trestných činov so zdravotným postihnutím na Slovensku https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-Slovakia-en-220424.pdf
Slovinsko	Obete trestných činov so zdravotným postihnutím v Slovinsku https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-Slovenia-en-220426-1.pdf

Humanizácia justície, 2022

Medzinárodná správa z projektu Hlasy pre spravodlivosť:

Celá správa	https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/09/International-syntesis-report-EN-new-footnote-220907.pdf
Stručný prehľad	https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/06/Executive-summary-EN-FINAL_print_-220616.pdf
Stručný prehľad vo verzii pre jednoduché čítanie	https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/06/ETR-Voices-for-Justice-Executive-Summary.pdf

Projekty

Existuje niekoľko európskych projektov s relevantnými informáciami a nástrojmi pre obeť so zdravotným postihnutím. Niektoré z nich sú uvedené nižšie:

BeSafe	Umožniť pedagógom, ktorí poskytujú vzdelávanie osobám s mentálnym postihnutím, aby do svojich vzdelávacích programov začlenili informácie o kybernetickom násilí a umožnili osobám s mentálnym postihnutím zostať v bezpečí na internete. Mimoriadne dôležitou publikáciou je: "Príručka pre políciu o tom, ako komunikovať s osobami s mentálnym postihnutím, 2019. http://besafe-project.eu/en/project/
Dignity at Trial	Zlepšenie procesných záruk pre podozrivé osoby s mentálnym a psychosociálnym postihnutím. https://www.mirovni-institut.si/en/projects/impair-enhancing-procedural-rights-of-persons-with-intellectual-andor-psychiatric-impairments-in-criminal-proceedings-exploring-the-need-for-action/

EstAR	Zvyšovanie informovanosti zainteresovaných strán a zdrojov na podporu obetí trestných činov z nenávisťi. https://www.osce.org/odihr/hate-crime-victim-support
EVVI	Hodnotenie obetí, rozvoj osvedčených postupov pri hodnotení jednotlivých obetí v justičnom systéme. http://www.justice.gouv.fr/publication/evvi_guide_en.pdf
Just4All	Podpora prístupu k spravodlivosti pre osoby so zdravotným postihnutím prostredníctvom zvyšovania povedomia právnikov o potrebách osôb so zdravotným postihnutím a prípravou školení pre právnikov na túto tému. https://www.just4all.eu
OPSIDIANET	Zabezpečenie toho, aby osoby s mentálnym a psychosociálnym postihnutím obvinené z trestného činu mohli uplatňovať svoje práva v rámci trestného vyšetrovania. https://opsidianet.eu
ReJust	Smerom k citlivejšiemu prístupu systému trestného súdnictva zameraného na obeť. https://heuni.fi/-/re-just#c873af92
Stay Safe	Prevenca a reakcia na sexuálne násilie páchané na ženách so zdravotným postihnutím. https://staysafeproject.eu
VICTORiiA	Osvedčené postupy v oblasti podpory obetí: Odporúčania, informácie, individuálne posúdenie. https://victim-support.eu/what-we-do/our-projects/previous/prict-victoriia/

Neziskové a ľudskoprávne organizácie

- European Disability Forum: <https://www.edf-feph.org/>
- European Network of Independent Living (ENIL): <http://enil.eu/>
- Fair Trials: <https://www.fairtrials.org>
- Inclusion Europe: <https://www.inclusion-europe.eu>
- Mental Health Europe: <https://www.mhe-sme.org>
- Validity Foundation: <https://validity.ngo>
- Victim Support Europe: <https://victim-support.eu>

Medzinárodné orgány

- Európsky súd pre ľudské práva (ECHR, CEDH):
<https://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>
- Agentúra Európskej únie pre základné práva (FRA):
<https://fra.europa.eu/en>
- Medzinárodný výbor právnikov:
<https://www.icj.org/>
- Úrad Vysokého komisára OSN pre ľudské práva:
https://www.ohchr.org/en/ohchr_homepage
- OSCE Úrad pre demokratické inštitúcie a ľudské práva:
<https://www.osce.org/odihr>
- Výbor OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím:
<https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crpd>
- Platforma Európskej komisie pre práva obetí:
https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice/protecting-victims-rights/victims-rights-platform_en

Medzinárodné právo a odporúčania

- Európsky akt o prístupnosti (EU/2019/882):
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0882>
- Charta základných práv Európskej únie:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT>
- Stratégia Európskej únie pre osoby so zdravotným postihnutím, 2021-2030:
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8376&furtherPubs=yes>

Jednoduché čítanie:

<https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=23598&langId=en>

- Smernica Európskej únie o právach obetí (Smernica 2012/29/EU):
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012L0029>

Informačný list:

https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/law/eu_victims_rights_directive_factsheet_february_2017_en.pdf

- Stratégia Európskej únie pre práva obetí (2020-2025):
https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice/protecting-victims-rights/eu-strategy-victims-rights-2020-2025_en

- Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (UNCPRD):
<https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>

Jednoduché čítanie:

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/345108/easy-read-un-convention.pdf

Dostupné PDF:

https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convention_accessible_pdf.pdf

- Medzinárodné zásady a usmernenia OSN o prístupe k spravodlivosti pre osoby so zdravotným postihnutím:
https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-EN.pdf

Jednoduché čítanie:

https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-easy-en.pdf

Slovník – význam pojmov

Prístupnosť/Prístupný

*Jednoduché používanie alebo zapojenie sa.*³³

Cieľom zásady prístupnosti je "umožniť osobám so zdravotným postihnutím, aby mohli žiť nezávislým spôsobom života a plne sa podieľať na všetkých aspektoch života". Zahŕňa prístup k fyzickému prostrediu (fyzická prístupnosť), ako aj prístup k informáciám a komunikácii (kognitívna prístupnosť) (článok 9 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím - UNCRPD).

Komunikácia

"Komunikácia" zahŕňa jazyky, zobrazovanie textu, Braillovo písmo, hmatovú komunikáciu, veľké tlačené písmo, prístupné multimédiá, ako aj písomné, zvukové, zrozumiteľné, ľudsky čitateľné a augmentatívne a alternatívne spôsoby, prostriedky a formáty komunikácie vrátane prístupných informačných a komunikačných technológií (článok 2 UNCRPD).

"Jazyk" zahŕňa hovorenú reč, posunkový jazyk a iné formy neverbálnych jazykov (článok 2 UNCRPD).

Zdravotné postihnutie

Medzi osoby so zdravotným postihnutím patria osoby s dlhodobými telesnými, mentálnymi, intelektuálnymi alebo zmyslovými postihnutiami, ktoré v súčinnosti s rôznymi prekážkami môžu brániť ich plnému a účinnému zapojeniu do života spoločnosti na rovnakom základe s ostatnými (článok 1 UNCRPD).

Diskriminácia

*Zaobchádzanie s niekým horšie ako s inými ľuďmi kvôli tomu, kým je alebo odkiaľ pochádza.*³⁴

"Diskriminácia na základe zdravotného postihnutia" je každé robenie rozdielov, vylúčenie alebo obmedzenie na základe zdravotného postihnutia, ktorých cieľom alebo účinkom je narušiť alebo znemožniť uznávanie, využívanie alebo uplatňovanie všetkých ľudských práv a základných slobôd v politickej, hospodárskej, sociálnej, kultúrnej, občianskej alebo inej oblasti

³³ Jednoduchá verzia medzinárodných zásad a usmernení o prístupe k spravodlivosti pre osoby so zdravotným postihnutím v anglickom jazyku. "Zabezpečenie spravodlivosti pre ľudí so zdravotným postihnutím", sekcia 6 "Čo znamenajú slová". <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-easy-en.pdf>.

³⁴ *Ibid.*

na rovnakom základe s ostatnými; zahŕňa všetky formy diskriminácie vrátane odmietnutia primeraných úprav (článok 2 UNCRPD).

Jednoduché čítanie (easy-to-read alebo EasyRead)

Easy read/Easy-to-read sú písomné informácie, ktoré sú prístupné ľuďom s mentálnym postihnutím a poruchami učenia.³⁵

Smernica Európskej únie o právach obetí – VRD/smernica

V smernici o právach obetí sa stanovuje súbor záväzných práv obetí a členským štátom EÚ sa ukladajú zreteľné povinnosti zabezpečiť, aby tieto práva boli v praxi plne dostupné. Ustanovujú sa v nej nové práva, ktoré zabezpečujú, aby sa so všetkými obeťami zaobchádzalo "s rešpektom, citlivo individuálne, profesionálne a bez diskriminácie".³⁶

Opatrovníctvo

Opatrovníctvo je forma náhradného rozhodovania, zvyčajne nariadená po súdnom konaní, ktorá nahrádza rozhodovanie dotknutej osoby (nazývanú rôzne ako opatrovanec alebo údajne nespôsobilá osoba) rozhodovaním inou osobou (opatrovníkom).³⁷

Sprostredkovatelia

Osoby, ktoré podľa potreby spolupracujú s pracovníkmi justičného systému a osobami so zdravotným postihnutím s cieľom zabezpečiť účinnú komunikáciu počas súdnych konaní. Podporujú osoby so zdravotným postihnutím v tom, aby porozumeli a rozhodovali sa na základe informácií, pričom dbajú na to, aby sa veci vysvetľovali a hovorilo sa o nich spôsobom, ktorému rozumejú, a aby sa im poskytli vhodné úpravy a podpora. Sprostredkovatelia sú neutrálni a nehovoria za osoby so zdravotným postihnutím ani za justičný systém, ani nevedú či neovplyvňujú rozhodnutia alebo výsledky.³⁸

Spravodlivosť

*Pravidlá a zákony, vďaka ktorým sa ľudia správajú spôsobom, ktorý je spravodlivý a rovnaký pre všetkých.*³⁹

³⁵ Just4All Slovník práv osôb so zdravotným postihnutím v anglickom jazyku <https://78dde82f-f3fc-4414-a854-627948964997.filesusr.com/ugd/e65341_3c2fe2e3929e4809bf1c8b0a851e9b33.docx?dn=Glossary%20on%20Rights%20of%20Persons%20with%20Disab>.

³⁶ Smernica Európskej únie o právach obetí (Smernica 2012/29/EU) <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=CELEX:32012L0029>>.

³⁷ Dinerstein, Robert D. "Implementing Legal Capacity Under Article 12 of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: The Difficult Road From Guardianship to Supported Decision-Making." Human Rights Brief 19, č. 2 (2012), s. 8-12 <<https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1816&context=hrbrief>>.

³⁸ Zásady OSN týkajúce sa prístupu k spravodlivosti, strana 9 <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-EN.pdf>.

³⁹ EasyRead verzia Medzinárodných zásad a usmernení OSN o prístupe k spravodlivosti pre osoby so zdravotným postihnutím "Zabezpečenie spravodlivosti pre ľudí so zdravotným postihnutím", sekcia 6 "Čo znamenajú slová".

Právna spôsobilosť

*Spôsobilosť byť nositeľom / vykonávateľom práv stanovených zákonom.*⁴⁰

Právna spôsobilosť byť nositeľom práv oprávňuje osoby na plnú ochranu ich práv zo strany právneho systému. Právna spôsobilosť na právne úkony uznáva túto osobu ako zástupcu s oprávnením vykonávať transakcie a vytvárať, meniť alebo ukončovať právne vzťahy.⁴¹

Medicínsky model zdravotného postihnutia

Medicínsky model bol v minulosti najdominantnejším modelom zdravotného postihnutia. Tento model vníma zdravotné postihnutie ako poruchu alebo chorobu, ktorá si vyžaduje liečbu alebo nápravu. Zdravotné postihnutie sa podľa tohto modelu považuje za odchýlku od normálneho zdravotného stavu. Pri sledovaní medicínskeho modelu sa zákonodarcovia a tvorcovia politik zameriavajú na kompenzáciu zdravotne postihnutých osôb za ich postihnutie a poskytujú im "špeciálne" segregované služby.

Procedurálne úpravy

Všetky potrebné a vhodné úpravy a prispôsobenia v kontexte prístupu k spravodlivosti, ak sú v konkrétnom prípade potrebné, aby sa zabezpečila účasť osôb so zdravotným postihnutím na rovnakom základe s ostatnými. Je priamo spojená so zásadami nediskriminácie.⁴²

Primerané úpravy

"Primerané úpravy" sú nevyhnutné a adekvátne zmeny a prispôsobenie, ktoré nepredstavujú neúmerné alebo nadmerné zaťaženie a ktoré sa robia, ak si to vyžaduje konkrétny prípad, s cieľom zabezpečiť osobám so zdravotným postihnutím využívanie alebo uplatňovanie všetkých ľudských práv a základných slobôd na rovnakom základe s ostatnými (článok 2 UNCRPD).

Opakovaná viktimizácia

Opakovaná viktimizácia alebo reviktimizácia nastáva vtedy, keď ten istý typ trestného činu zažije tá istá - alebo prakticky tá istá - obeť alebo cieľ v určitom časovom období, napríklad v priebehu jedného roka.

Sekundárna viktimizácia

Sekundárna viktimizácia znamená viktimizáciu, ku ktorej nedochádza priamo v dôsledku trestného činu, ale prostredníctvom reakcie inštitúcií a jednotlivcov na obeť.⁴³ Sekundárna viktimizácia môže byť spôsobená napríklad opakovaným vystavovaním obete páchatelovi,

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ Výbor OSN pre práva ľudí so zdravotným postihnutím, všeobecný komentár č. 1 (2014) o rovnosti pred zákonom, para. 12, <<https://atlas-of-torture.org/en/entity/6077tnbn376?page=3>>.

⁴² Zásady OSN týkajúce sa prístupu k spravodlivosti, strana 9 <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-EN.pdf>.

⁴³ Rada Európy, Odporúčanie Rec(2006)8 Výboru ministrov členským štátom o pomoci obetiam trestných činov. Ods. 1.3. <<https://rm.coe.int/16805afa5c>>.

opakovaným vypočúvaním o tých istých skutočnostiach, používaním nevhodných výrazov alebo necitlivých poznámok zo strany všetkých, ktorí prichádzajú do kontaktu s obeťami.⁴⁴

Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím - UNCRPD/CRPD/ Dohovor

UNCRPD je medzinárodná zmluva o ľudských právach, ktorá bola prijatá v roku 2006. Účelom tohto dohovoru je podporovať, chrániť a zabezpečiť plné a rovnaké využívanie všetkých ľudských práv a základných slobôd všetkými osobami so zdravotným postihnutím a podporovať rešpektovanie ich prirodzenej dôstojnosti.⁴⁵

Medzinárodné zásady a usmernenia OSN o prístupe k spravodlivosti pre osoby so zdravotným postihnutím - Zásady OSN pre prístup k spravodlivosti

Medzinárodné zásady a usmernenia o prístupe k spravodlivosti pre osoby so zdravotným postihnutím sú praktickým nástrojom na podporu štátov pri navrhovaní a zavádzaní justičných systémov, ktoré poskytujú rovnaký prístup k spravodlivosti pre osoby so zdravotným postihnutím v súlade s medzinárodnými štandardmi v oblasti ľudských práv.

Univerzálny dizajn

„Univerzálny dizajn“ je navrhovanie výrobkov, zariadení, programov a služieb tak, aby ich mohli využívať v najväčšej možnej miere všetci ľudia bez nevyhnutnosti úprav alebo špeciálneho dizajnu; „univerzálny dizajn“ nevylučuje asistenčné zariadenia pre určité skupiny osôb so zdravotným postihnutím, ak je to potrebné (článok 2 UNCRPD).

Obet'

*Osoba, ktorá bola poškodená alebo zranená v dôsledku nehody alebo trestného činu.*⁴⁶

V článku 2 smernice EÚ o právach obetí je obeť definovaná takto:

- fyzická osoba, ktorej bola v priamom dôsledku trestného činu spôsobená ujma vrátane fyzickej, mentálnej alebo emocionálnej ujmy alebo majetkovej škody;
- rodinní príslušníci osoby, ktorá v priamom dôsledku trestného činu zomrela, ktorým bola v dôsledku smrti danej osoby spôsobená ujma.⁴⁷

⁴⁴ Európsky inštitút pre rodovú rovnosť, Slovník a tezaurus. Dostupné na: <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1358>.

⁴⁵ Valné zhromaždenie OSN, Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím, 13 December 2006, A/RES/61/106, Článok 1 (Cieľ), <<https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>>.

⁴⁶ EasyRead verzia Medzinárodných zásad a usmernení OSN o prístupe k spravodlivosti pre osoby so zdravotným postihnutím "Zabezpečenie spravodlivosti pre ľudí so zdravotným postihnutím", sekcia 6 "Čo znamenajú slová".

⁴⁷ Smernica Európskej únie o právach obetí (Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012) Článok 2 Vymedzenie pojmov

<<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN>>.

Hlasy za spravodlivosť

Projekt Hlasy za spravodlivosť sa zameriava na práva a skúsenosti ľudí so zdravotným postihnutím, ktorí sú obeťami trestných činov, a na to, ako sa dostávajú k spravodlivosti. Ide o projekt spolufinancovaný EÚ, ktorý sa realizuje v 7 krajinách a v rámci ktorého sa vykonáva výskum na vnútroštátnej úrovni, identifikujú sa sľubné postupy, vytvárajú sa praktické nástroje pre odborníkov a obeť v systéme trestného súdnictva a podporujú sa medzinárodné normy na ochranu práv osôb so zdravotným postihnutím, ktoré sú obeťami trestných činov. Projekt odkazuje najmä na povinnosti stanovené v smernici Európskej únie o právach obetí (2012/29/EÚ) a v Dohovore OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (CRPD). Na projekte sa podieľajú títo partneri:

- Koordinátor: **Nadácia Validity**
- Bulharsko: **Asociácia Chance & Support**
- Chorvátsko: **Služba na podporu obetí a svedkov (VWSS)**
- Česko a Slovensko: **FÓRUM pre ľudské práva**
- Litva: **Perspektívy duševného zdravia (PSP)**
- Rumunsko: **Centrum pre právne zdroje**
- Slovinsko: **Právne centrum pre ochranu ľudských práv a životného prostredia (PIC); Inštitút sociálnej ochrany Slovenskej republiky (IRRSV); a Univerzita v Ľubláne**

VALIDITY

CENTRUL DE RESURSE
JURIDICE

СДРУЖЕНИЕ
"ШАНС И ПОДКРЕПА"

FORUM
Human Rights

LEGAL-INFORMATIONAL
CENTRE FOR NGOS

INŠTITUT RS ZA SOCIALNO VARSTVO
SOCIAL PROTECTION INSTITUTE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA

MENTAL
HEALTH
PERSPECTIVES

UDRUŽENJE ZA PODRŠKU ŽRTVAMA I SVEDOCIMA

University of Ljubljana
Faculty of social work

Úplný a oficiálny názov projektu je: *Informácie a komunikácia: Základné kamene spravodlivosti pre obeť trestných činov s postihnutím (878604 — InfoComPWDs).*

<https://validity.ngo/projects-2/voices-for-justice/>

Informácia o grante

JUST-AG-2019 / JUST-JACC-AG-2019 – 878604

O zodpovednosti

The contents of this report represent the views of the project partners only and are their sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.

Grafická úprava

Vy Nguyen a Péter Wagner

Táto správa je spolufinancovaná z programu Európskej únie Spravodlivosť (2014-2020)